

DĚJINY

Pavel Onderka, Adéla Tůmová,
Klára Woitschová (eds.)

NÁRODNÍ
MUZEUM

DĚJINY NÁPRSTKOVA MUZEA II.

DĚJINY SBÍREK

Pavel Onderka, Adéla Tůmová
Klára Woitschová (eds.)

NÁRODNÍ
MUZEUM

Národní muzeum
Praha 2024

Recenzovali:

Doc. PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

PhDr. Karel Sklenář, CSc.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/15.II.e, 00023272).

Na přední straně přebalu a obálky výběr předmětů ze sbírek Náprstkova muzea. Na zadní straně přebalu a obálky grafický list Františka Krsňáka zachycující Náprstkovo muzeum v době okupace.

© Národní muzeum

© Ondřej Crhák | Helena Heroldová | Jiří Honzl | Pavla Hubáčková
Josef Kandert† | Kateřina Klápštová | Alice Kraemerová | Markéta Křížová
Tereza Melicharová | Vlastimil Novák† | Pavel Onderka | Dagmar Pospíšilová
Jana Součková | Matěj Stahl | Adriana Stříbrná | Martin Šámal | Jan Šejbl
Jiřina Todorovová | Adéla Tůmová | Michaela Tydlitátová | Vlastimil Vrtal
Gabriela Vrtalová | Klára Woitschová

ISBN 978-80-7036-846-6 (print)

ISBN 978-80-7036-847-3 (pdf)

OBSAH

ÚVOD (Pavel Onderka Adéla Tůmová Klára Woitschová)	9
---	---

KAPITOLA I.

Dějiny sbírek Náprstkova muzea

(Pavel Onderka Adéla Tůmová Ondřej Crhák)	15
---	----

KAPITOLA II.

Proměna charakteru sbírek v Náprstkově muzeu (Pavla Hubáčková)

Medailonky:

Milena Secká (Martin Šámal)	37
-----------------------------------	----

KAPITOLA III.

Sbírky Severní Ameriky a polárních oblastí (Gabriela Vrtalová) 43

KAPITOLA IV.

Sbírka Střední Ameriky (Tereza Melicharová) 55

Medailonky:

Václav Šolc (Tereza Melicharová)	78
--	----

KAPITOLA V.

Sbírka Jižní Ameriky (Tereza Melicharová) 81

Medailonky:

Alberto Vojtěch Frič (Tereza Melicharová)	107
---	-----

Enrique Stanko Vráz (Jiřina Todorovová)	109
---	-----

KAPITOLA VI.

Sbírka Austrálie a Oceánie (Gabriela Vrtalová) 111

Medailonky:

Jiří Viktor Daneš (Gabriela Vrtalová)	125
---	-----

KAPITOLA VII.

Japonská sbírka (Adéla Tůmová) 127

Medailonky:

Josef „Joe“ Hloucha (Adéla Tůmová)	157
--	-----

Libuše Boháčková (Adéla Tůmová)	159
---------------------------------------	-----

Alice Kraemerová (Alice Kraemerová)	161
---	-----

KAPITOLA VIII.

Čínská sbírka (*Helena Heroldová*) 163

Medailonky:

Václav Stejskal (*Helena Heroldová*) 192

Zlata Černá (*Adéla Tůmová*) 194

KAPITOLA IX.

Tibetská a mongolská sbírka (*Helena Heroldová*) 197

Medailonky:

Lumír Jisl (*Helena Heroldová*) 219

KAPITOLA X.

Korejská sbírka (*Adéla Tůmová*) 221

KAPITOLA XI.

Vietnamská sbírka (*Helena Heroldová*) 233

KAPITOLA XII.

Indonéská sbírka (*Dagmar Pospíšilová*) 239

Medailonky:

Pavel Durdík (*Dagmar Pospíšilová*) 265

Josef "Joza" Šrogl (*Dagmar Pospíšilová*) 267

Růžena Charlotta Urbanová (*Dagmar Pospíšilová*) 269

KAPITOLA XIII.

Sbírky Barmy, Thajska, Laosu a Kambodži (*Dagmar Pospíšilová*) 271

Medailonky:

Bedřich Forman (*Dagmar Pospíšilová*) 286

KAPITOLA XIV.

Sbírky Indie, Nepálu, Bhútánu a Šrí Lanky (*Dagmar Pospíšilová*) 289

Medailonky:

Otokar Feistmantel (*Dagmar Pospíšilová*) 315

KAPITOLA XV.

Sbírka Blízkého východu (*Adriana Stříbrná*) 317

Medailonky:

Emanuel Fait (*Adriana Stříbrná*) 333

Vlasta Kálalová-di Lotti (*Adriana Stříbrná*) 335

KAPITOLA XVI.

Africká sbírka (Josef Kandert† | Matěj Stahl) 337

Medailonky:

Emil Holub (Martin Šámal) 371

Josef Kandert (Kateřina Klápšťová) 373

KAPITOLA XVII.

Numismatická sbírka (Vlastimil Novák† | Matěj Stahl) 377

Medailonky:

Bedřich Augst (Matěj Stahl) 400

Jarmila Štěpková (Vlastimil Novák† | Matěj Stahl) 402

Vlastimil Novák (Matěj Stahl) 404

KAPITOLA XVIII.

Egyptská a núbijská sbírka (Pavel Onderka) 407

Medailonky:

Jaroslav Černý (Pavel Onderka) 443

KAPITOLA XIX.

Sbírka starého Předního východu (Jana Součková) 445

Medailonky:

Bedřich Hrozný (Pavel Onderka) 464

KAPITOLA XX.

Antická sbírka severoafrické provenience (Vlastimil Vrtal) 467

KAPITOLA XXI.

Koptská sbírka (Pavel Onderka | Jiří Honzl) 473

KAPITOLA XXII.

Fotografické sbírky (Jan Šejbl) 479

Medailonky:

Josef Kořenský (Jiřina Todorovová) 503

KAPITOLA XXIII.

Archiv Náprstkova muzea (Martin Šámal) 505

KAPITOLA XXIV.

Sbírky knihovny Náprstkova muzea (Michaela Tydlitátová) 525

ZÁVĚR (<i>Markéta Křížová</i>)	551
Summary	555
Seznam pramenů a literatury	557
Jmenný rejstřík	587

ÚVOD

Pavel Onderka | Adéla Tůmová | Klára Woitschová

Zatímco první díl *Dějiny Náprstkova muzea* se zabývá jeho vývojem coby instituce, druhý díl si klade za cíl představit šíři jeho jednotlivých sbírek a jejich vývoj v kulturním, společenském a politickém kontextu českých zemí, přičemž dějiny stávajících sbírek Náprstkova muzea se nezdálo začaly psát ještě před vznikem muzea samotného. Řada předmětů mimoevropské etnografie byla nejdříve uložena ve Vlasteneckém museu v Čechách, pozdějším Českém muzeu, respektive Museu království Českého, dnešním Národním muzeu. Nejpozději od 20. let minulého století Národní muzeum a Náprstkovo muzeum koordinovala svou činnost a sbírky uložené v budově na Václavském náměstí byly postupně přesouvány do domu U Halánků na náměstí Betlémském. V průběhu druhé světové války pak došlo k integraci Náprstkova muzea do Národního muzea a ke konečné delimitaci mimoevropských sbírek. Dnes Náprstkovo muzeum představuje vedle Přírodovědeckého muzea, Historického muzea, Knihovny Národního muzea a Českého muzea hudby jeden z 5 sbírkových odborů Národního muzea (více Kapitola I.).

Náprstkovo muzeum od dob svého vzniku prošlo nejen proměnou charakteru sbírek, ale i svého pojmenování. Původní název České průmyslové museum odkazoval k záměru Vojty Náprstka (1826–1894) představit Čechům technický i myšlenkový pokrok. Náprstek tehdy pořizoval především moderní průmyslové výrobky a stroje, etnografické předměty měly spíše doplňující funkci ukázek jiných postupů výroby. Postupem času však mimoevropské předměty, zakoupené v Evropě i získané dary od spřízněných cestovatelů, začaly v muzejní sbírce převažovat. Po smrti Josefy Náprstkové roku 1907 se od zaměření na průmyslové výrobky, které bylo i finančně nákladné, pomalu upustilo a rozšiřování sbírek se soustředilo výhradně na předměty etnografické. Po pozemštění muzea roku 1932, kdy dochází k předání muzea do správy Země české, se objevuje nový název Náprstkovo muzeum všeobecného národopisu. Již tehdy se pracovalo s myšlenkou postupného převodu některých mimoevropských sbírek Národního muzea a ta se z velké části realizovala ještě před tím, než došlo ke spojení obou institucí. Roku 1962 pak byla potvrzena orientace muzea na mimoevropské kultury, což se odrazilo v další změně názvu na Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, který instituce používá do dnešních dní.

Než přistoupíme k popisu jednotlivých sbírek, je nezbytné, abychom si tento termín samotný a jeho užití nejen v této knize přiblížili. V kontextu české muzejní legislativy slovo „sbírka“ označuje soubor všech předmětů, které přísluší jedné muzejní instituci, tedy v případě Náprstkova muzea jemu nadřazenému Národnímu muzeu. Sbírka Národního muzea je ve vlastnictví České republiky a muzeum s ní má příslušnost hospodařit na základě zákona o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (zákon č. 219/2000 Sb.) a zákona o ochraně sbírek muzejní povahy (č. 122/2000 Sb.). Sbírka Národního muzea čítá okolo 30 milionů inventárních čísel, přičemž Náprstkovo muzeum jako jeden ze sbírkových odborů Národního muzea spravuje „pouhých“ 150 000 z nich. Celá sbírka Národního muzea je vnitřně rozdělena do 38 tzv. podsbírek, přičemž na Náprstkovo muzeum připadá 7 z nich.¹

Termínem „podsбірka“ muzejní legislativa rozumí samostatně vedenou část sbírky, která je definována geograficky, chronologicky nebo charakterem sbírkového materiálu.

Struktura podsbírek se zakládá na organizační struktuře Náprstkova muzea mezi lety 1969 a 2010. K prvnímu systematickému a personálnímu rozdělení sbírek Náprstkova muzea došlo v roce 1962, kdy byly vyčleněny asijské sbírky spravované Oddělením asijských kultur, etnografické sbírky spravované Oddělením mimoevropské etnografie a sbírky numismatické spravované Oddělením mimoevropské numismatiky. V roce 1969 k trojlístku podsbírek a oddělení přibýlo ještě samostatné Oddělení pravěku a starověku Předního východu a Afriky, do jehož podsbírek – po vzoru mimoevropské etnografie – byly soustředěny veškeré egyptologické a předovýchodní sbírky z různých oddělení Národního muzea.

V roce 2012 byla z fondů knihovny Náprstkova muzea vyčleněna podsбірka nazvaná Náprstkův inventář (Kapitola II.). Sbírka obsahuje především předměty z pozůstalosti rodiny Náprstkových, respektive Fingerhutových, a dalších spřízněných rodin, které byly původně zčásti vystaveny v tzv. pamětných interiérech muzea.

Slovo „sbírka“ v názvu jednotlivých kapitol knihy je používáno k označení rozsáhlých souborů sbírkových předmětů, respektive inventárních čísel (v řádů stovek a tisíců), které sdílejí společný původ geograficky definované kulturní oblasti. Sbírkы z oblasti afrického kontinentu a Předního, respektive Blízkého východu jsou poté rozděleny také chronologicky (pravěk a starověk versus období evropského středověku a novověku).

1 Oficiální názvy podsbírek v Centrální evidenci sbírek jsou: 25 / Jiná – Asijská NpM, 25 / Jiná – Etnografie NpM, 25 / Jiná – Numismatika NpM, 25 / Jiná – Pravěk a starověk NpM, 20 – Negativy a diapositivы, 21 – Fotografie, filmy, videozáznamy a jiná média, 25 / Jiná – Náprstkův inventář.

Etnografickou podsbírku tak tvoří Sbirka Severní Ameriky a polárních oblastí (Kapitola III.), Sbirka Střední Ameriky (Kapitola IV.), Sbirka Jižní Ameriky (Kapitola V.), Sbirka Austrálie a Oceánie (Kapitola VI.) a Africká sbírka (Kapitola XVI.).

Pod Asijskou podsbírku spadají Japonská sbírka (Kapitola VII.), Čínská sbírka (Kapitola VIII.), Tibetská a mongolská sbírka (Kapitola IX.), Korejská sbírka (Kapitola X.), Vietnamská sbírka (Kapitola XI.), Indonéská sbírka (Kapitola XII.), Sbirky Barmy, Thajska, Laosu a Kambodži (Kapitola XIII.), Sbirky Indie, Nepálu, Bhútánu a Šrí Lanky (Kapitola XIV.) a Sbirka Blízkého východu (Kapitola XV.).

Numismatická sbírka je prezentována jako celek (Kapitola XVII.).

Pod Podsbírkou pravěku a starověku Předního východu a Afriky se skrývají Egyptská a nubijská sbírka (Kapitola XVIII.), Sbirka starého Předního východu (Kapitola XIX.), Antická sbírka severoafrické provenience (Kapitola XX.) a Koptská sbírka (Kapitola XXI.).

Vedle pětice podsbírek tvořených primárně trojrozměrnými předměty byla vytvořena samostatná podsbírka negativů a diapozitivů a samostatná podsbírka fotografií, filmů, videozáznamů a jiných médií, které se orientují na materiál dvojrozměrný. Podsbírky jsou sice formálně rozděleny podle nosičů, na kterých jsou fotozáznamy a videozáznamy uchovávány, avšak dohromady tvoří jeden vzájemně se doplňující celek, a proto o nich kniha pojednává společně (Kapitola XXII.).

Vedle dvou „fotografických“ podsbírek disponuje Náprstkovo muzeum dalším rozsáhlým fotografickým fondem, tzv. Sbírkou historických fotografií, která je spravována coby součást Náprstkova inventáře (evidovaná je podle původních knihovních signatur). Fotografický materiál je v menší míře zastoupen i v dalších muzejních sbírkách a ve fondech knihovny.

Počátky dnešních fotografických sbírek Náprstkova muzea souvisejí s činností Náprstkovy multimediální knihy, kde se začaly fotografické kolekce vytvářet již v 60. letech 19. století. Obě podsbírky se začaly systematicky vyčleňovat o sto let později po roce 1962 v rámci vzniknuvšího Oddělení mimoevropské etnografie. Do Centrální evidence sbírek byly zapsány o 40 let později, v roce 2002.

Vedle těchto sedmi podsbírek pečuje Náprstkovo muzeum o vlastní archiv a knihovnu. Archiv Náprstkova muzea není akreditovaný podle zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů (č. 499/2004 Sb.) a je metodicky veden Archivem Národního muzea, který spadá pod Historické muzeum.

Knihovna Náprstkova muzea je vedena jako specializovaná muzejní knihovna. Její pestrý fond původně soukromé měšťanské bibliotéky 2. poloviny 19. století založené Vojtou Náprstkem byl později orientován především na mimoevropské kultury a tím zůstává dosud. Od počátku je jeho součástí také česky psaná literatura krajanských komunit z Evropy i zámoří, zejména Spojených států

amerických. Knihovna se řídí zákonem o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (č. 257/2001 Sb.) a metodicky je podřízena Knihovně Národního muzea.

Texty kapitol se slovem „sbírka“ pracují ještě volněji a označují tak jakýkoliv soubor předmětů, které sdílejí společného původce, zeměpisný, chronologický, kulturní, materiálový nebo náboženský původ.

Samostatnou částí dějin každé muzejní instituce je evidence jejich sbírek. V případě Náprstkova muzea se jedná o vývoj dlouhý jedno a půl století. Během této doby bylo muzeum spravováno nejprve zakladatelem Vojtou Náprstkem a jeho ženou Josefou Náprstkovou (1838–1907), později kuratorem až do pozemštění instituce, kdy se na muzeum začala vztahovat pravidla platná pro Národní muzeum a následně pravidla definována zákony o muzejnictví.

Prvním byl zákon o muzeích a galeriích č. 54/1959 Sb., který specifikoval postavení, organizaci, druhy a náplň muzeí a galerií, definoval muzejní sbírky a nakládání s nimi, a to na všech úrovních státní správy (národní, krajská a městská). Nedefinoval však jednotný způsob evidence muzejních sbírek.

Po roce 1990 muzejní obec požadovala nový muzejní zákon, který by stanovil pravidla evidence sbírek. Jedná se o zákon 122/2000 Sb., dále doplněný průvodní vyhláškou Ministerstva kultury České republiky č. 275/2000. Dle zákona musí být každý předmět evidován dvoustupňovou evidencí, chronologickou a systematickou. V případě chronologické evidence se jedná o evidenci pomocí čísla přírůstkového, tvořeného pořadovým číslem přírůstku v daném roce, lomítkem a číslem označujícím rok, kdy byl předmět získán. Systematická evidence přiřazuje předmět k některé ze systematických skupin (sbírek či podsbírek). Toto číslo se označuje jako číslo inventární. V každé podsbírce je každé inventární číslo unikátní. Není neobvyklé, že předměty od jednoho sběratele označené jedním přírůstkem se mohou nacházet v různých podsbírkách či dílčích sbírkách.

Náprstkovo muzeum bylo založeno jako soukromé a v první polovině 19. století neexistovala zákonná pravidla, jimiž by se muselo řídit. Přesto byl původní systém evidence předmětů poměrně přehledný a v mnohém předcházel dvojí evidenci definovanou zákonem a vyhláškou z roku 2000.

Za života Josefy Náprstkové to byla právě ona, kdo předmět po jeho akvizici do muzea zapsal. Předmět byl opatřen etiketou s jeho popisem, někdy doplněným i oblastí původu a jménem dárce, a opatřen inventárním číslem, pod kterým byl zapsán do inventárních knih. Do počátku 30. let 20. století byly předměty zapisovány postupně tak, jak přicházely do muzea, a získávaly inventární čísla. Teprve v 50. letech se objevuje systém, který s drobnými obměnami funguje dodnes: všechny předměty z jedné akvizice dostaly stejné přírůstkové číslo ve formátu – *pořadové číslo předmětu získaném v daném roce / rok zapsání*

do knihy (např. 40/[19]54). Později byl tento dvoudílný kód nahrazen kódem trojdílným – *číslo přírůstkového souboru v daném roce / rok zapsání do přírůstkové knihy / pořadové číslo předmětu v souboru* (např. 74/[19]65/25). Inventární čísla byla původně numerickým kódem (např. 49855), v důsledku strukturalizace sbírek došlo k rozšíření na kódy alfanumerické (např. A 1457, P 1636, N 1411 aj.).

Tato kniha vznikla díky spolupráci několika generací pracovníků Náprstkova muzea. Mnozí z nich péči, odbornému zpracování a prezentaci muzejních sbírek zasvětili celou svou profesní dráhu, zatímco jiní stojí na jejím počátku a svěřené sbírky teprve hlouběji poznávají. Někteří již bohužel nejsou mezi námi, a společná kniha je tak důležitou vzpomínkou a připomenutím jejich přínosu pro Náprstkovo muzeum a poznání jeho sbírek.

Jakkoli ohromující dojem může navozovat tloušťka této publikace, kniha sama poskytuje jen stručný vhled do širokého kulturního bohatství uchovávaného v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur. Toto bohatství se stalo předmětem stovek odborných a populárně naučných knih a studií, ale také stovek výstav konaných jak ve výstavní budově Náprstkova muzea na Betlémském náměstí, tak mimo ni, včetně zahraničí.

KAPITOLA I.

DĚJINY SBÍREK NÁPRSTKOVA MUZEA

Adéla Tůmová | Pavel Onderka | Ondřej Crhák

Muzeum je živý organismus. Neustále se proměňuje, vyvíjí a specifickým způsobem reaguje na společenské, politické a myšlenkové změny. Tyto procesy ovlivňují jak samotnou instituci, tak také charakter předmětů, které pro své sbírky získává.

Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur je v rámci českého muzejnictví jedinečné, jelikož se jako jediné komplexně věnuje sběratelství, studiu, dokumentaci a prezentaci asijských, afrických, amerických, australských a oceánských kultur. Sbírkový fond muzea čítá více jak 150 000 předmětů, přesněji inventárních čísel, které zastupují rozličné kultury mimoevropského světa datované od hlubokého pravěku po současnost, jelikož sbírky dokumentují tradiční kultury mimoevropského světa bez časového omezení, čímž se Náprstkovo muzeum odlišuje od mnoha jiných muzeí světových kultur.

Vedle sbírek etnografických a sbírek uměleckého řemesla, které tvoří gros sbírkového fondu muzea, zde nalezneme také velké množství kolekcí archeologických, antropologických, uměleckých a v neposlední řadě také fotografických. Muzeum disponuje vlastní knihovnou a archivem.

Knihovna, archiv i sbírkový fond získaly svůj základ v druhé polovině 19. století v odkazu rodiny svého zakladatele Vojty Náprstka (1826–1894), jeho matky Anny Fingerhutové (1788–1873) a jejich přátel. V druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století se sbírky dále rozšiřovaly ve společensko-politickém kontextu evropského kolonialismu, který určoval jejich charakter, způsob získávání, ale také formu prezentace a interpretace.

Díky svému historickému a institucionálnímu vývoji, především díky integraci do Národního muzea v roce 1943 a díky poválečným konfiskacím a centralizaci sbírek mimoevropského prostoru právě do Náprstkova muzea, dnes muzeum spravuje naprostou většinu mimoevropských etnografik nacházejících se ve veřejných sbírkách České republiky. Vedle toho také pečuje o drtivou většinu předmětů staroegyptské, núbijské a předovýchodní provenience. Muzeum

tak v českém kontextu hraje zásadní a nadmíru zodpovědnou roli v péči o materiální odkaz mimoevropských kultur a jejich prezentaci.

Vedle toho Náprstkovo muzeum poskytuje spolupráci dalším českým (a do jisté míry také slovenským) pamětovým institucím, ať už regionálním nebo městským muzeím (za všechny zmiňme třeba Městské muzeum v Moravské Třebové a Západočeské muzeum v Plzni), nebo státním hradům a zámkům ve správě Národního památkového ústavu (například zámek Kynžvart, hrad Buchlov a zámek Opočno), které schraňují malé, ale nezanedbatelné množství mimoevropských sbírek.

Dějiny sbírek Náprstkova muzea tak sice v hrubých rysech popisují dějiny sběratelství předmětů z daných kulturně-geografických oblastí, avšak nikoli v jejich celistvosti. Vedle již zmíněných regionálních institucí a památkových objektů nelze zapomínat na početné sbírky mimoevropského původu v pražských institucích, především v Národní galerii v Praze, respektive její Sbírký umění Asie, nebo v Hrdličkově muzeu člověka 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Právě sbírky těchto dvou institucí jsou se sbírkami Náprstkova muzea často propojeny a nezdá se, že by se vzájemně doplňují.

Opomenout také nesmíme předměty, které se na území dnešní republiky dostávaly již od renesance a do dnešních dob se fyzicky nezachovaly. Často jediným odkazem na tyto předměty jsou jejich písemné popisy či zřídka také jejich vyobrazení.

Na rozdíl od obdobných institucí v zahraničí nevzniklo Náprstkovo muzeum původně jako etnografické, nýbrž jako průmyslové. Jeho cílem bylo modernizovat český národ rukou v ruce s národní emancipací. Zakladatel muzea Vojta Náprstek zastával na svou dobu progresivní a modernizační názory. Jeho aktivity nebyly spojeny jen s českým nacionalismem, ale také s pokusy o proměnu české společnosti. Náprstek dával důraz na vzdělání a podporoval různými způsoby emancipaci žen. Díky jeho činnosti se prostory muzea staly místem, kde se setkávala poměrně velká část české intelektuální a kulturní elity. V rámci této společnosti se pohybovali mimo jiné cestovatelé a badatelé zaměřeni na mimoevropský prostor. Náprstek sám měl obrovský zájem o jiné kultury, vždyť ve svém mládí snil o studiu japonštiny a odchodu na Dálný východ, a české cestovatele podporoval mnohdy i finančně. Zasluhou tohoto spojení se jeho průmyslové muzeum začalo postupně proměňovat. Řada cestovatelů ze svých cest vozila předměty, které Náprstek obdržel darem nebo je odkoupil. Tento trend se v muzeu udržel i po jeho smrti a také po smrti jeho ženy Josefy, která muzeum vedla po Náprstkovi. Ve výstavních prostorech muzea díky tomu vznikla zajímavá směsice tehdy moderních strojů a etnografických předmětů. Etnografické předměty z mimoevropských oblastí měly spíše doplňkovou funkci. Měly sloužit jako příklady jiných technik výroby, inspirace pro český průmysl, komparativní materiál zdůrazňující pokrok

a posun evropské společnosti, ale i jako ukázky života v jiných zeměpisných oblastech světa.

Ve své knihovně shromažďoval Náprstek zahraniční publikace nejen o Americe, Africe a Asii. Knihy byly přístupné všem, kdo chtěli načerpat informace před cestou do zahraničí. Udržoval korespondenci s Čechy, kteří do zahraničí odcestovali a žili tam, čímž fungoval jako zprostředkovatel kontaktů pro osoby vydávající se do ciziny, a dům U Halánků byl jakýmsi centrem českých cestovatelů. Na Betlémském náměstí se scházeli dobrodruzi, již se vydávali do v té době neprobádaných oblastí, přírodovědci toužící po nových objevech, učitelé, lékaři, spisovatelé nebo také muzikanti, kteří všichni spojili svůj život s mimoevropským prostorem. Těm všem se dostávalo podpory štědrého mecenáše Vojty Náprstka a ti všichni svými dary rozšiřovali muzejní fondy. Opomenout nelze ani dary osob, které do mimoevropských oblastí necestovaly, ale pořizovaly cizokrajné předměty v obchodních domech či na aukcích v Evropě.

Sbírky jednotlivých cestovatelů a sběratelů se mezi sebou často lišily podle toho, čemu se původce věnoval. V muzeu se tak od jeho počátků objevovaly jednak sbírky etnografické, vypovídající o životě a kulturách různých etnik, mezi takové patří především předměty z oblastí Afriky, Amerik, Austrálie a Oceánie. Naopak oblasti Asie, především Čína a Japonsko, v menší míře také Indie, byly dlouho představovány uměleckoprůmyslovými výrobky, vyráběnými přímo s ohledem na vkus cizinců jako suvenýrové a exportní zboží pro západní trhy. Mnohé byly vybírány a nakupovány v evropských obchodních domech. I v asijské sbírce se však již ve druhé polovině 19. století objevují etnografické předměty. Odlišné zaměření sběratelů i způsobů získání předmětů je však v podsбірce asijské a etnografické patrné dodnes.

Díky všem těmto osobám se prvotní sbírkotvorné zaměření muzea vyvinulo jinak, než očekával jeho zakladatel. Původně doplňkové sbírky předmětů pocházející z mimoevropských oblastí nakonec v muzeu převážily. Dnes již v muzejních sbírkách průmyslové předměty nebo českou a evropskou etnografii nenajdeme. Tyto sbírky byly v průběhu let přemístěny do jiných oddělení Národního muzea nebo jiných institucí (například Uměleckoprůmyslového muzea v Praze či Národního technického muzea), a Náprstkovo muzeum se tak vyprofilovalo jako jediné etnografické muzeum se zaměřením na mimoevropskou etnografii v České republice.

Vznik společného státu Čechů a Slováků v roce 1918 nezůstal pro sbírky Náprstkova muzea bez důsledků. Do sbírek se mimo jiné zprostředkovaně přes Národní muzeum dostaly také předměty zkonfiskované na základě zákona o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu (zákon č. 354/1921 Sb.), tedy majetek vládnoucí dynastie rakousko-uherské, jmenovitě předměty ze sbírek následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda d'Este (1863–1914).

Nově vzniklý stát svízně navazoval diplomatické vztahy s nezávislými státy světa a zřizoval v jejich metropolích svá vyslanectví a v územních celcích na nich závislých zřizoval alespoň vlastní konzuláty. Vyslanci a konzulové se jak pro Náprstkovo muzeum, tak i pro Museum království Českého, které bylo nově povýšeno na muzeum národní, stali novým – vedle již tradičních cestovatelů – zdrojem sbírek.

Mladá republika poskytla prostředí pro rozvoj vlastní české vědy, což často vyústilo v badatelské cesty vědců mimo starý kontinent, ale v nejednom případě také k vyslání celých vědeckých expedic do zahraničí, případně v účast Čechoslováků na zahraničních expedicích. Národní muzeum a Náprstkovo muzeum byly v meziválečném období jejich pasivními účastníky, a díky těmto výpravám tak muzea získávala cenné sbírky. Na vlastní expediční činnost si však Náprstkovo muzeum muselo počkat až do poválečného období.

Kulturní rozmach první republiky se prosadil také v oblasti muzeí. Jeden umělecký styl nahrazoval druhý a umělci nezdřídka hledali inspiraci v mimoevropském prostoru. Zájem o „exotické“ kultury vedl k vytváření soukromých sbírek „etnického umění“, které se později prostřednictvím nákupů a darů dostávaly do sbírek muzea. Zájem však vedl umělce také k cestám do daleké ciziny.

Představu o stavu sbírek Náprstkova muzea na počátku druhé světové války lze získat z publikace nazvané *Přehled etnologických sbírek Náprstkova muzea všeobecného národopisu v Praze*, kterou v roce 1940 vydal Jiří Müller (1899–1967). Geograficky řazený výčet exponátů poskytuje představu o šíři sbírek muzea pokrývajících téměř naprostou většinu světa.¹

Období 40. let se neslo v duchu sblížování Náprstkova muzea s Národním muzeem, které vyústilo v integraci prvního do struktur druhého. V důsledku spojení obou institucí došlo k převodu rozsáhlých mimoevropských sbírek uložených v budově na Václavském náměstí do Náprstkova muzea. K delimitaci sbírek Národního muzea pro Náprstkovo muzeum však docházelo již dříve. Jelikož řada sbírek Národního muzea byla již dříve v Náprstkově muzeu depónována, docházelo tak k převodům pouze administrativním. Převody sbírkových předmětů z různých oddělení Národního muzea do Náprstkova muzea proudily postupně do konce 60. let. Dodatečné převody jednotlivostí nebo menších souborů však probíhaly ještě v 90. letech.

Součástí těchto přesunů byly také nejstarší cizokrajné předměty na českém území, včetně sbírky z bývalého jezuitského Matematického muzea sídlícího kdysi v Klementinu a v neposlední řadě také sbírka dakotských předmětů, které během svého amerického pobytu nashromáždil Vojta Náprstek a daroval je Museu království Českého.

1 Jiří MÜLLER, *Přehled etnologických sbírek Náprstkova muzea všeobecného národopisu v Praze*, Praha 1940.

Integrace Náprstkova muzea do Národního muzea během druhé světové války a následný poválečný vývoj v majetkoprávních záležitostech daly předpoklady k tomu, aby se Náprstkovo muzeum stalo pomyslným hegemonem mimo-evropské etnografie v rámci československého, respektive českého muzejnictví.

V letech po druhé světové válce se Náprstkovo muzeum muselo vyrovnat s několika vlnami nových akvizic. V první vlně přišly předměty, které byly konfiskovány na základě tzv. Benešových dekretů. Klíčovým právním aktem v tomto směru byl dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Dokument v zásadě vymezuje, komu má být majetek zabaven a dán do národní správy, a rovněž anuluje majetkoprávní převody a jednání vzniklé po 29. září 1938.

V této první vlně zabavování majetku se jednalo zejména o soukromé sbírky a fondy regionálních muzejních institucí německy mluvícího pohraničí, ale také velkých měst, včetně Prahy. Národní a Náprstkovo muzeum se zapojilo do správy konfiskovaného majetku. Právě Náprstkovo muzeum převzalo dohled nad rušenými muzejními institucemi v pohraničí. Zajímavostí je, že se nejednalo o muzea, která by byla obdobného zaměření. Docházelo tak mnohdy k bizarním situacím, kdy muzejníci věnující se mimoevropskému prostoru spravovali čistě regionálně zaměřené fondy. Tato vlna konfiskací přinesla do muzea novou a rozsáhlou agendu, která zmíněné instituce doslova zahltila. Náprstkovo muzeum navíc v této souvislosti vystupovalo značně aktivně, byť to vedlo k poměrně zmatenému a neprůhlednému způsobu akvizice nových sbírkových předmětů.

Druhá vlna konfiskací přichází po roce 1948 v souvislosti s procesem znárodnění. V jeho případě bylo zabavování vedeno ideologickým vymezením opírajícím se o marxistickou třídní teorii na jedné straně a o přechod k socialistickému zřízení státu na straně druhé. Znárodnění bylo vedeno na základě řady legislativních norem, z nichž některé existovaly ještě před únorem 1948. Výsledkem bylo, že do sbírek muzea se začal dostávat majetek ze šlechtických sbírek nebo z majetků církevních institucí. Kromě problematického zjišťování způsobu nabytí předmětů u původních majitelů vytvořila tato vlna předmětů budoucí problém jejich návratu. Takto získané předměty byly po roce 1989 navraceny v rámci restitucí nastavených normami z let 1990–1991. Náprstkovo muzeum tak v roce 2015 navrátilo předměty katolické církvi, které byly původně umístěny v misijním muzeu v Bohosudově.

Třetí vlna předmětů se do muzea dostala v souvislosti s profilací regionálních muzeí v průběhu 50. a 60. let minulého století, kdy se řada regionálních institucí zbavovala předmětů neodpovídajících nově stanovenému sbírkotvornému vymezení.

Po roce 1948 mělo vliv na budování muzejních sbírek i zahraničně-politické směřování Československa. Odborní muzejní pracovníci byli vysíláni do

socialistických zemí a z pracovních cest si vozili připomínky svého pobytu. Nezanedbatelné byly i dary zahraničních institucí buď samotnému Náprstkovu muzeu, nebo jiným československým institucím. Tímto způsobem se profilují především asijské sbírky.

V 50. letech také proběhla první velká inventarizace. Ta souvisela s neutešeným stavem evidence sbírek, které se potýkaly s nedostatkem prostor pro uskladnění, financí na restaurování a konzervaci i nedostatkem odborníků. Situaci nepomáhala ani absence vhodného depozitáře – sbírkové předměty byly uloženy v obou budovách na Betlémském náměstí včetně sklepních prostor nevyhovujících kvůli vlhkosti a v několika objektech v Praze. Řada předmětů, které se v muzeu fyzicky nacházely, nebyla zaznamenána do muzejní evidence, naopak předměty z první poloviny 19. století a počátku 20. století, především z citlivých a zkáze podléhajících materiálů, se již v muzeu nevyskytovaly. V mnohých případech byly poškozené předměty prostě skartovány, aniž by byl o jejich odpisu učiněn příslušný záznam do knih. Účelem inventarizace tedy bylo zjistit skutečný stav sbírek a zapsat neevidované předměty do inventárních knih. V některých případech však byly zapsány již předměty zaevidované, pokud jejich popis v inventární knize neumožňoval je přesně identifikovat.

V 70. a 80. letech se pokračovalo se zpřístupněním sbírek široké veřejnosti. Za jeden z nejvýznamnějších počínů lze považovat otevření Asijské expozice na zámku v Liběchově v roce 1977, kde byly pro asijské sbírky vybudovány rovněž depozitáře. Roku 1983 byla ve výstavní budově na Betlémském náměstí otevřena expozice Indiánů, respektive americká expozice, která vydržela 30 let a stala se v podstatě ikonickou, vždyť ještě dnes na ni řada návštěvníků vzpomíná a je pro ně připomínkou dětství. Vedle stálých expozic se v muzeu pořádaly i krátkodobé výstavy.

Také během období normalizace, která v různé míře dopadla i na některé z odborných pracovníků Náprstkova muzea, se podařilo zachovat zahraniční kontakty a možnost pracovníků cestovat do zahraničí. Tyto pracovní a výzkumné cesty vedly nejen k obohacení muzejních sbírek sběry a nákupy samotných kurátorů, ale i k navázání kontaktů s řadou významných osobností a institucí, které pomáhaly sbírky rozšiřovat.

Fenomémem, dosud neprobádaným, který prostupuje téměř všemi sbírkami, je vykupování předmětů v období od 60. do 80. let prostřednictvím národních podniků Klenoty, Starožitnosti, Kniha, Saturn aj. Ty často sloužily jako prostředník výkupu mezi muzeem a soukromými osobami. Samotní kurátoři sbírek mnohdy znali původního vlastníka a někdy jeho jméno zaznamenali do doprovodné dokumentace, v jiných případech se tak nestalo a dnes není možné původního majitele předmětů určit. Zajímavostí je, že v některých případech byla část předmětů koupena od původního majitele a další část jeho sbírky přes tyto podniky.

Sbírky muzea se rozmnožovaly také díky terénním výzkumům – etnografickým či archeologickým – vedených zaměstnanci muzea nebo jejich účastí na výzkumech jiných institucí. V Náprstkovu muzeu byly nezdárců také uloženy sbírky získané během terénních výzkumů jiných institucí (např. Československého egyptologického ústavu Univerzity Karlovy v Praze a Káhře nebo Archeologického ústavu Československé akademie věd).

Muzeum dále ovlivnila změna politických poměrů a směřování země po roce 1989. Došlo k navázání nových kontaktů v západních zemích, případně k prohloubení předchozí spolupráce. Nebylo již nutné vykupovat předměty přes státní podniky, ale přímo od původních sběratelů. Dopad na sbírky měly i restituce, které se týkaly nejen sbírkových předmětů. V restituci byl navrácen i zámek Liběchov, kde se nacházela Asijská expozice a depozitáře asijského oddělení, muzeum však v areálu fungovalo dál v nájmu. Konec expozici učinila až povodeň v roce 2002. Sbírcy byly ze zámku včas evakuovány a uskladněny v depozitářích.

I po sto padesáti letech od svého vzniku procházejí muzejní sbírky proměnami. Nadále se do muzea dostávají sbírkové předměty, které obohacují muzejní fond, někdy i nečekanými směry, když jsou sbírky dosud spíše uměleckořemeslné obohacovány předměty etnografickými. Dopad na sbírky má i navazování mezinárodní spolupráce. Ne vždy se takováto spolupráce odrazí přímo v rozšiřování fondu sbírkovými předměty, ale přináší prohloubení a zkvalitnění poznatků o předmětech již vlastněných. Po sto padesáti letech od založení muzea i samotné muzejní sbírky pokračují ve svých dějinách.

KAPITOLA II.

PROMĚNA CHARAKTERU SBÍREK V NÁPRSTKOVĚ MUZEU

Pavla Hubáčková

Od doby svého založení Náprstkovo muzeum prošlo ze sbírkotvorného hlediska značnou proměnou a ve své podstatě úplně změnilo původní akviziční program. Vojta Náprstek muzeum zakládal jako průmyslové a jeho úmyslem bylo povzbudit díky názorným ukázkám úroveň domácí výroby a představit veřejnosti pokrok ve všech oblastech lidského života.¹ Už za jeho života ale začaly díky kontaktům s cestovateli narůstat sbírky etnografické přivážené z cest po celém světě. To ve své podstatě neodporovalo původně vytyčenému programu, od počátku pojatému velmi široce, ale do budoucna to určilo směřování instituce i proto, že zatímco muzeum technického směru bylo v Praze později založeno ještě jedno,² mimoevropské sbírky Náprstkova muzea tvořily unikát. Postupným vývojem se ustanovilo několik hlavních skupin, do nichž bylo možné předměty roztrdit. Byly to mimoevropská, slovanská a česká etnografie, umělecko-historický materiál a sbírka průmyslu. Vzhledem k tomu, že z vyjmenovaných kategorií je v současnosti v muzeu už jen mimoevropská etnografie s výjimkou Náprstkova inventáře, o němž bude ještě podrobněji řeč, zaměříme se v první části této kapitoly na osudy předmětů, které původně byly věnovány do Náprstkova muzea, ale později se dostaly do jiných institucí.

První publikace o muzejních sbírkách nazvaná *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového musea v Praze* vyšla roku 1898 z pera tehdejšího kustoda a pozdějšího ředitele muzea Josefa Ludvíka Kottnera (1843–1923).³ Práce obsahovala historii založení, současný stav sbírek a řadu fotografií i ilustrací sbírkových předmětů. Detailní popis seznamoval čtenáře s umístěním jednotlivých oddělení a předmětů vystavených celkem v deseti sálech. Depozitáře neexistovaly,

1 K institucionálnímu vývoji Náprstkova muzea srov. jednotlivé chronologicky vymezené kapitoly v kolektivní monografii Klára WOITSCHOVÁ a kol., *Dějiny Náprstkova muzea I.*, Praha 2023, s. 25–74.

2 Národní technické muzeum bylo založeno roku 1908.

3 Josef Ludvík KOTTNER, *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového musea v Praze*, Praha 1898.

a tak bylo zaplněno každé volné místo včetně chodeb. I přes omezený prostor byla snaha vystavovat exponáty v logických celcích a v některých případech se při uspořádání angažovali odborníci na danou oblast. Příkladem je typografické a tiskařské oddělení, o nějž se starala Typografická beseda, nebo exponáty z Haliče sebrané z většiny etnografem Františkem Řehořem (1857–1899). Julius Zeyer (1841–1901), dlouholetý přítel Náprstkových, na muzeum velkoryse pamatoval ve své poslední vůli, čímž ho významně obohatil: „Veškeré svoje starozitnosti ve všech pokojích, nábytek, keramiku, sklo, šperky, bibeloty odkazují Náprstkovu Museu v Praze, taktéž celou svou bibliothéku.“⁴ Po rozdělení peněžitých prostředků mezi rodinu, přátele, potřebné osoby a instituce si Zeyer na muzeum vzpomněl ještě jednou: „Kdyby po zaplacení všech dluhů ještě něco zbylo, nechť to připadne Museu Náprstkovu na zakoupení buď knih nebo předmětů.“⁵ Zařízení Zeyerova bytu bylo pak do Náprstkova muzea skutečně přeneseno a stalo se svébytnou expozicí označovanou jako Zeyerův interiér.⁶ Významný celek tvořila také Práce našich matek, soubor textilu pocházející z venkovského prostředí českých zemí, o jehož sběr se zasloužili Alois Studnička (1842–1927) a Josefa Náprstková.

Doba ohraničená smrtí Josefy Náprstkové (1907) a převzetím muzea do zemské správy (1932) se nesla v duchu pietního udržování odkazu zakladatelů. Zaměstnanci i členové kuratoria se často s Náprstkovými osobně znali a nikomu se nechtělo reorganizovat a nově třídit sbírky, nehledě na to, že se nedostávalo odborného personálu, který by mohl tuto činnost provádět. Od svého založení bylo muzeum vedeno amatérsky a situace se až do pozemštění nezměnila. Na vině však nebyl pouze sentimentální postoj k zakladateli a jeho rodině, ale hlavně nedostatek financí. Sestupnou tendenci ještě zhoršilo vypuknutí války. Podle statistiky z roku 1922 přibýlo mezi lety 1915 až 1921 do muzea jen 32 předmětů.⁷ Špatnou finanční situaci na krátkou dobu zvrátil až počátek jednání o předání muzea do zemské správy a začlenění pod Národní muzeum.⁸

Země Česká muzeu začala poskytovat pravidelné příspěvky, a i když nešlo o závratné sumy, pomohly tyto finance alespoň s pokrytím nejnutnějších

4 MÚA AV ČR, AAV, f. ČAVU, sign. 71, k. 285, i. č. 799. Poslední vůle Julia Zeyera.

5 Tamtéž.

6 Dnes se už v muzeu nenacházejí, předměty byly odvezeny během 2. světové války a později převedeny do oddělení historické archeologie (dnes oddělení starších českých dějin) NM.

7 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1922. Statistická kancelář hlavního města Prahy, 14. prosince 1922, č. j. 1410 – stat./1922.

8 Se Zemským správním výborem českým začalo kuratorium jednat v říjnu roku 1922. Proces pozemštění se ovšem neobešel bez problémů a předání se neustále zdržovalo. Zemský výbor se např. v roce 1928 vyslovil, že má být z muzea vyloučen slovanský národopis, s čímž kuratorium nesouhlasilo. Po razantním odmítnutí kuratoria nakonec platila původní dohoda a slovanský národopis zůstal součástí Náprstkova muzea.

výdajů. Do té doby bylo kuratorium z větší části závislé na darech a předměty kupovalo jen výjimečně. V roce 1925 získalo muzeum finanční subvenci 70 tisíc korun od Zemského správního výboru a mohlo opět své sbírky rozšířit.⁹ Kuratorium proto aktivně začalo vyhledávat nové předměty. Podle zápisu ze schůzky se měly mimoevropské sbírky nacházet ještě v Národním a Uměleckoprůmyslovém muzeu, v Olomouci a dalších moravských městech. Počítalo se buď s koupí, nebo výměnou.

Slabá rakouská měna zapříčinila, že se počítalo i s nákupy ve Vídni. Slibně vypadalo získání velkého souboru asijských i afrických zbraní, které vlastnil sběratel Bruno Konczakowski (1881–1959) ze Slezského Těšina. Původní požadovaná cena byla 25 000 korun, ale pak „(...) došla z Vídně zpráva, že majetník předstírá omyl a tvrdí, že žádal cenu v amerických dolarech, ne v rakouských šilinkách. Poněvadž tím vzrůstá cena na 220 000 Kč, usneseno od koupě ustoupiti.“¹⁰ Roku 1926 koupil stát za 280 000 korun sbírku obsahující předměty z Afriky, Asie, Oceánie a obou Amerik po jabloneckém podnikateli Albertu Sachsem (1851–1921). Část dostala sklářská škola v Železném Brodě, zbytek připadl Náprstkovu muzeu, které si ponechalo etnografické exponáty a nehodící se zbytek předalo příslušným institucím – z většiny jiným oddělením Národního muzea.¹¹

Muzeum se nesoustředilo jen na získávání předmětů, ale v této době docházelo též k částečnému vytrídění sbírek. Nešlo ještě o systematické přesuny celých celků, které neměly co do činění s národopisem, jako se to dělo v pozdějších letech po pozemštění, ale o vyřazování jednotlivých kusů. Řady exponátů, které byly označeny jako bezcenné nebo méně cenné, se muzeum zbavovalo prodejem, výměnou s jinými institucemi za vhodnější předměty nebo likvidací, pokud došlo k nenávratnému poškození. Příkladem mohou být třeba pštrosí pera dovezená Emilem Holubem, která prožrali moli.¹² Na vyřazování předmětů dohlíželo vedení muzea, jmenovitě jednatel František Adolf Borovský (1852–1933) a do své smrti roku 1923 ředitel Kottner. Od vytrídění *braku*, jak byly bezcenné předměty nazývány, a lepšího uspořádání expozice si kuratorium také slibovalo, že „instalované sbírky budou působiti přitažlivě na obecnstvo, čímž se zvýší návštěva i příjem a náklad na udržování sbírek se zmenší“.¹³ Utržené finance se použily

9 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1925, č. 30. Zápis o schůzi Kuratoria Náprstkova č. pr. musea v Praze, 13. února 1925.

10 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1925. Zápis o schůzi Kuratoria Náprstkova č. pr. musea v Praze, 14. května 1925, č. 72.

11 Knoflíky získal do svého muzea Jindřich Waldes, ofrankované obálky Ministerstvo pošt a telegrafů.

12 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1908. Protokol užšího výboru kuratoria Náprstkova musea, 12. listopadu 1908, b. č.

13 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1916. Zpráva Náprstkova Čerského (sic!) prům. musea za rok 1915, č. j. 38 – M./1916.

na běžný muzejní provoz. Přesné seznamy vyřazených exponátů není možné dohledat, existují pouze torzovité archivní zmínky. Díky tomu například víme, že roku 1923 předal Borovský do dražby ke starožitníkovi Rudolfu Weinertovi několik sklenic, v seznamu ale není uvedeno inventární číslo, pod nímž byly v muzeu zaevidovány. Dále následuje ještě soupis, kde pro změnu není vůbec zmíněno, o jaký předmět se jedná, je k dispozici jen číslo, pod kterým byl dražen, a dosažená cena.¹⁴ Tím obecně narážíme na problematiku nepřesné evidence. Ve zprávě určené kuratoriu z roku 1920, která mapovala stav sbírek, se nachází zhodnocení dosavadního vývoje:¹⁵ „Sbírký musejní nemají vlastně žádného inventáře, to, čemu se tak říká, jest spíše denník (sic!), do kterého zapisovalo se chronologicky, jak věci docházely koupí nebo darem, aniž by předměty byly tak popsány, aby totožnost jejich zjištěna býti mohla, i aniž by kupní cena nebo ocenění darů bylo připojeno. Namnoze dary apod. není ani specifikováno a jest jen hromadně uvedeno, kolik kusů přibylo. Ještě závažnějším jest, že předměty, které buď úrazem nebo zubem času nebo hmyzem apod. byly poškozeny a odstraněny, nebo za jiné vyměněny nebo darovány, nebyly v inventáři odškrtnuty.“¹⁶

Když muzeum roku 1890 postihla povodeň (Obr. 2.1) a voda natekla do výstavních místností položených pod úrovní chodníku, zničené exponáty také nikdo neodepsal.

Druhým problémem je fakt, že řada předmětů nebyla v inventáři vůbec vedena a o jejich existenci se badatel dozví spíše náhodou, například z výstavních katalogů nebo korespondence.

Nepřesná evidence umožňovala, aby v muzeu docházelo k pochybným transakcím. Borovský, jenž se vyznal v umění a starožitnostech nejlépe ze všech členů kuratoria, odkupoval z muzea některé předměty, u nichž ale zároveň spolurozhodoval o vyřazení. Tento fakt zjistil novinář Jaromír Klíma, který na Borovského roku 1928 sepsal udání a nařkl jej z toho, že se neoprávněně obohacuje.¹⁷ U Zemského soudu pak Klíma žádal, aby proti Borovskému bylo vedeno vyšetřování. Dožadoval se vysvětlení, jak Borovský získal jisté Mánesovy kresby, které později prodal Moderní galerii, a co se stalo s některými exponáty z výstavy pořádané roku 1877 Typografickou besedou. K oběma záležitostem podal Borovský vysvětlení a vyšetřování bylo zastaveno. Záležitost se tím ale neuzavřela. Klíma Borovského několikrát obtěžoval na ulici i v Náprstkově muzeu a nadával mu, že je zloděj a měl by být zavřen. Borovský se obrátil na policii, kde už zřejmě s Klímou měli zkušenosti, protože ho upozornili, že je nepřítel.

14 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1923. Z dražby v „Antiqué“ u Weinerta, b. č.

15 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1920. Promemoria Kuratoria Náprstkova čes. průmyslového musea, č. 47/1920.

16 Tamtéž.

17 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1928. Dopis Jaromíra Klímy z 30. března 1928, č. 10.

Obr. 2.1: Povodeň v domě U Halánků

Foto J. Mulač, černobílá fotografie 1890, Náprstkův inventář, inv. č. 6.96

S obtěžováním Klíma přestal, až když mu pohrozili zavřením do blázince. „Teď, když mne potká, slušně mne zdraví,“¹⁸ psal později Borovský. Celé toto udání a s ním spojená aféra by tedy vzhledem ke Klímově osobnosti mohly působit jako naprostý výmysl, nesrovnalosti si ale všiml i vedoucí knihovny Bohumír Lifka (1900–1987), který rozhodně žádnými bludy netrpěl. Když Borovský roku 1933 zemřel, nabízeli jeho potomci k prodeji knihovnu, o kterou projevil zájem i Náprstkovo muzeum. Lifka po jejím prohlédnutí zjistil, že Borovský má ve sbírce i knihy pocházející původně z fondu Náprstkovy knihovny, často razítkem označené jako duplikáty, i když se jednalo ve skutečnosti o jediný exemplář, nebo byl-li to duplikát, neměl být v žádném případě vyrazen. S tím vyvstala i obava, co si pomyslí veřejnost, dostane-li se celá knihovna na trh a ukáže se, kolik a jakých svazků měl v osobním držení bývalý jednatel muzejní správy. Celé hospodaření kuratoria by tím automaticky bylo zpochybněno. Klíma na machinace se sbírkami pak upozornil ještě jednou v dopise z roku 1935. Které sbírkové předměty vlastně Borovský z muzea konkrétně získal, nemůžeme určit. Nelze tak nijak doložit, jestli se levně obohatil o cenné a unikátní kusy, nebo zdali se skutečně jednalo o předměty, které byly ve sbírkách zastoupeny ve více exemplářích a jejichž odprodejem nedošlo k ochuzení sbírek.

18 KNpM, f. Archiv Knihovny NpM, 1928. Zápis o schůzi Kuratoria Náprstkova čes. prům. musea, 14. dubna 1928, č. 63.

Problém s evidencí začal být skutečně náležitě řešen až ve chvíli, kdy se veškeré předměty v Náprstkově muzeu staly zemským majetkem a jejich sepsání už nezáviselo na libovůli kuratoria. Inventarizace a katalogizace probíhala systematicky od roku 1935 a pokračovala až do prvních let druhé světové války. V nutných případech docházelo souběžně alespoň k základní konzervaci předmětů. Inventarizaci pak významně ztížilo přesunutí předmětů do improvizovaného protiletického krytu ve sklepě, k němuž došlo v letech 1941–1942, a odvezení některých předmětů i mimo budovu muzea. Za okupace se též začalo s delimitacemi. Jako první přišly na řadu technické předměty, z velké části přivezené přímo Náprstkem ze zahraničí, včetně prvního šicího stroje v Čechách, které byly předány do Národního technického muzea. Následoval český a slovanský národopis, odevzdávaný po částech do Národopisného oddělení Národního muzea.¹⁹ Po válce objem muzejních předmětů narostl zejména konfiskáty, z nichž se ovšem zdaleka ne všechny do sbírek hodily. V 50. a 60. letech tak následovalo další vytřídění.

Předměty byly buď předány jiným muzejním institucím,²⁰ prodány, rozdány, například pro potřeby ochotnického divadla, v případě kovových věcí zpeněženy ve sběrných surovinách nebo skartovány. Část uměleckohistorického materiálu sepsaného v inventáři, který vytvořil zaměstnanec a pozdější vedoucí Náprstkova muzea František Kršňák (1898–1957), byla po převedení do historicko-archeologického oddělení zapsána roku 1969 do tamější přírůstkové knihy. Celkem šlo o 3 460 kusů. Díky Kršňákovým inventářům si můžeme udělat představu o skutečném rozsahu uměleckohistorického materiálu, který byl v Náprstkově muzeu původně shromážděn. Dárci se rekrutovali hlavně z řad známých a přátel rodiny Náprstkovy (nutno podotknout, že šlo o okruh značně široký), často muzeu zasílali své výtvořky přímo i výrobci. Hlavními donátory byli samozřejmě Vojta a Josefa Náprstkoví. Celková povaha uměleckohistorické sbírky se nedá snadno charakterizovat, protože obsahovala „od všeho něco“, navíc v různé hodnotě umělecké i finanční. Najdeme zde archeologické nálezy, porcelán, sklo, textil, kovové umělecké předměty, šperky, hodiny, obrazy apod. Společným jmenovatelem tak byl v podstatě jen fakt, že se jednalo o neetnografické předměty evropské a severoamerické provenience. Již zmíněnými převody se Náprstkovo muzeum většiny těchto předmětů zbavilo.

19 Převod byl dokončen roku 1949, později byly převáděny už jen jednotliviny nalezené dodatečně.

20 Většinu takto převedených předmětů získala jiná oddělení Národního muzea, dále pak např. Uměleckoprůmyslové muzeum, Židovské muzeum, muzeum klobouků v Novém Jičíně, Hrdličkovo muzeum, Severočeské muzeum v Liberci apod.

NÁPRSTKŮV INVENTÁŘ

Výše nastíněný vývoj měl vliv i na utváření sbírky označované jako Náprstkův inventář, která původně spadala pod správu knihovny. K vyčlenění sbírky mimo její fond došlo až v roce 2012 a první kurátorkou se stala Milena Secká (1957–2021), která mezi lety 1994–2011 vedla právě knihovnu. Sbírkou obsahuje obrazové materiály, nábytek, textilie, předměty denní potřeby a památky osobního rázu z pozůstalosti rodin Náprstkových/Fingerhutových, Novákových a Křížkových, jejichž část byla původně soustředěna v tzv. pamětných interiérech, a dále se zde nachází zařízení živnosti, kterou provozovala Anna Fingerhutová v domě U Halánků a její sestra Barbora Serafinová v domě U Černého orla. Mimo to je zde řada dalších předmětů, které se dostaly do muzea darem a na Náprstkovu rodinu nemají žádnou vazbu, ale při převodech do jiných institucí se na ně zapomnělo. S počtem mírně přes 2 600 předmětů se jedná o nejmenší sbírku v Náprstkově muzeu.

Předměty, které se ve sbírce nacházejí, jsou značně různorodé jak typově, tak co do finanční hodnoty. Ačkoliv ve své době patřila rodina Náprstkova/Fingerhutova k nejbohatším pražským měšťanským rodinám, prostředky investovala vždy primárně do budování muzejních sbírek nebo do filantropické činnosti, než aby je vydávala za vlastní reprezentaci. To se odráží např. u sbírky textilu nebo šperků. Oblečení bylo z velké části rozdáno potřebným, a zachovalo se ho tak jen minimum, mnohdy se navíc jedná o kusy výrazně spravované, což zejména u Josefy Náprstkové bylo dáno její šetrnou povahou a nechutí se podřizovat módě. Poměrně početně jsou ve sbírce zastoupeny například dámské i pánské pokrývky hlavy, včetně klobouku Vojty Náprstka nebo čepce Anny Fingerhutové. Jak bylo v 19. století běžné, věnovaly se ženy ručním pracím a ani Josefa Náprstková nebyla v tomto ohledu výjimkou, takže některé její výtvary se též dochovaly. Nevšední částí textilní sbírky je soubor pohřebních stuh. Cennosti jsou reprezentovány snubními prsteny a střízlivými šperky pro každodenní nošení, s výjimkou několika honosnějších kusů. Kombinaci historické, peněžité, ale i osobní hodnoty představuje několik mincí uchovaných na památku. Stanislav Kodým uvádí, že „první odložený výdělek, dvoudukát, si schovávala ‚panímaminka‘ [Anna Fingerhutová, pozn. aut.] na památku až do smrti“.²¹ Pravděpodobně se jedná o dvoudukát Marie Terezie z roku 1765, který je opatřen ouškem k zavěšení (Obr. 2.2).

Nejpočetnější část sbírky tvoří obrazový materiál. Interiér domu U Halánků zdobilo velké množství maleb, kreseb a zarámovaných fotografií, což dokazují dobové fotografie a popisy. Nenacházely se jen v soukromých pokojích jednotlivých obyvatel, ale i v knihovně nebo ve výčepu. V parádních pokojích Anny Fingerhutové kromě rodinných portrétů (Obr. 2.3) visely i obrazy s náboženskou

21 Stanislav KODYM, *Dům U Halánků: vzpomínky na Vojtu Náprstka*, Praha 1955, s. 16.

Obr. 2.2: Dvoudukát Marie Terezie s ouškem k zavěšení, který si pravděpodobně schovala Anna Fingerhutová coby svůj první výdělek

1765, zlato, ø 2,5 cm; inv. č. N-2/204

Obr. 2.3: Portrét Anny Fingerhutové

Autor neznámý,
1835–1840, olej na
plátně, 67 × 55 cm;
inv. č. N-2/1585

tematikou. Z nejvýznamnějších malířů a malířek jsou zastoupeni Antonín Chittussi (1847–1891), Zdenka Braunerová (1858–1934), Václav Brožík (1851–1901) a Max Švabinský (1873–1962). Právě Švabinský vytvořil Náprstkovo exlibris a zpodobnil ho na několika perokresbách. Na jedné z nich je s manželkou Josefou (viz Obr. 2.4).²² Rozsáhlý soubor tvoří didaktické tabule. Roku 1862 přivezl z Londýna Vojta Náprstek 355 pláten²³ vydávaných společností Working Men Educational Union, která pořádala přednášky pro dělníky a tabule sloužily jako obrazový doprovod (Obr. 5). Přes 90 akvarelů²⁴ namaloval Alois

Obr. 2.4: Podobizna Vojty a Josefy Náprstkových zhotovená podle fotografie
Max Švabinský, 1898, perokresba na papíře, 24,5 × 17 cm; inv. č. N-2/690

22 Švabinského práce vznikly až po Náprstkově smrti. V případě portrétů sloužily jako předloha fotografie.

23 Více viz Milena SECKÁ, Educational Prints at the Náprstek Museum, *Annals of the Náprstek Museum* 39/1, 2018, s. 75–94.

24 Více viz Milena SECKÁ, How Many New Asylums Do We Need for the Imbeciles? Náprstek's Nurturing of Philanthropy, *Annals of the Náprstek Museum* 42/2, 2021, s. 71–78.

Obr. 2.5: Edukační plátno Setkání bělochů s Maory

Nový Zéland, Working Men's Educational Union, 50.–60. léta 19. století, textil,
120 × 90 cm; inv. č. N-2/2302

Obr. 2.6: Nemocnice pro neduhy prsní v Londýně

Alois Studnička, 1864–1865, akvarel na papíře, 130 × 88 cm; inv. č. N-2/2176

Studnička, který se s Náprstkem přátelil a byl i prvním zaměstnancem jeho muzea. Akvarely²⁵ zachycovaly veřejné a dobročinné instituce, které Studnička ztvárnil podle předloh z literatury (Obr. 2.6). Náprstkovi také posloužily jako obrazový doprovod k přednáškám o filantropii a nakonec byly vystaveny na pavlači domu U Halánků. I přesto jsou v překvapivě dobrém stavu. K pramenům stojícím na pomezí mezi obrazem a textem patří různá blahopřání, věnování a diplomy. Vojta Náprstek se čile účastnil spolkového života, což dokládá 35 diplomů, v nichž je jmenován zakládajícím, přispívajícím nebo čestným členem. Řada dalších diplomů byla udělena i ostatním členům rodiny.

Co se týče fotografického materiálu, ten je v Náprstkově muzeu rozdělen mezi archiv, knihovnu, sbírku fotografií a jednotlivé fondy sbírkového oddělení. Do Náprstkova inventáře byly včleněny nejstarší fotografické památky v podobě daguerrotypií a ambrotypií, na nichž se kromě portrétů příslušníků rodiny Náprstkovy (Vojta, Ferdinand a jejich matka Anna; Obr. 2.7) nacházejí i další osobnosti,²⁶ některé bohužel neznámé. Dále jsou zastoupeny zarámované fotografie, které pravděpodobně původně visely v interiéru. Obrazový materiál zdobící stěny dával návštěvníkům jasně najevo, v jakém prostředí se nalézají. V knihovně na čelní stěně dodnes visí portréty osobností, které Náprstek obdivoval, s alegorickým vyobrazením Svobody na čestném místě uprostřed.²⁷

Mobiliár domu U Halánků se nevymykal zařízení jiných měšťanských domů 19. století.²⁸ Částečně ho dokumentují fotografie pořízené ve 30. letech 20. století a v případě knihovny a parádního pokoje Anny Fingerhutové i v druhé polovině 19. století. Lze si tak udělat představu o rozmístění nábytku a vkusu obyvatel jednotlivých pokojů. Knihovnu, jejíž historický interiér si do dnešních časů pořád uchovává původního ducha, využíval pravidelně Americký klub dam (dále AKD), u jehož zrodu Vojta Náprstek stál. Vybavení bylo jednoduché a účelné – několik stolů, na nichž ležely rozložené noviny a časopisy, u nich stály prosté židle a vedle okna několik stereoskopických kukátek pro prohlížení fotografií. Stěny byly (a stále jsou) obklopené regály a naplněné od shora dolů knihami. Po činnosti AKD zůstaly ještě drobnosti, s nimiž si děti hrály na výletech pro ně

25 Rozměrově se pohybují mezi 90 až 230 cm na délku a 90 až 120 cm na výšku.

26 Ze známých osobností jde o Boženu Němcovou, Jana Evangelistu Purkyně nebo Kateřinu Krákorovou, Vojtovu přítelkyni v době jeho amerického pobytu.

27 Dále je zde George Washington, Benjamin Franklin, Peter Cooper, markýz de Lafayette, lord Byron, Henry Wadsworth Longfellow, Alfred Tennyson, lord Palmerston a Andrew Jackson, jehož umístění mezi ostatními vyvolává překvapení, protože šlo o kontroverzní osobnost. Je spojován s vyháněním původních obyvatel z půdy a s podporou otroctví, na druhou stranu se ale zasadil o posilování demokracie v USA, což mohlo Náprstka oslovit.

28 Vice viz Olga HERBENOVÁ, Obytný interiér některých významných osobností české kultury jako typizační prvek měšťanského interiéru 19. století; in: *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983, s. 238–254.

**Obr. 2.7: Daguerrotypie
v koženém pouzdře, na níž
je Vojta Náprstek v čamaře
a se šerpou studentských
gard přes prsa**

Autor neznámý, 1848, kov,
sklo, kůže, textil,
13,5 × 10,5 cm;
inv. č. N-2/1725

Obr. 2.8: Soubor mírek, které se používaly v pivovaru a vinopalně

Kov, 19. století; zleva: dutá mírka z pocínovaného plechu na sypké látky, v. 13 cm, ø 15 cm, inv. č. N-2/371; tři mírky na lihoviny se zahnutým uchem, inv. č. N-2/369 v. 8,5 cm, ø 3 cm, inv. č. N-2/365 v. 11 cm, ø 3 cm, N-2/363 v. 12 cm, ø 4 cm; mírka z pocínovaného plechu na tekutiny a obilí s uchem, v. 10,5 cm, ø 8 cm, inv. č. N-2/378

pořádaných (bubínky, píšťalky, rakety na badminton apod.). Roku 2002 bohužel část mobiliáře uloženého v mimopražském depozitáři na Liběchově nenávratně zničila povodeň. Předměty, u nichž mělo smysl provádět opravu, byly sice předány k restaurování, ale v případech příliš silného poškození došlo k jejich odepsání ze sbírky.

K zařízení domu neodmyslitelně patřily i praktické předměty do domácnosti a nádobí určené do živnosti. Především jde o kovové nádoby na vaření a odměřování (Obr. 2.8), sady závaží a váhy, vědra atd. U těchto předmětů hrála nejdůležitější roli funkčnost. Je také paradoxní, že ačkoliv byl Náprstek velkým propagátorem všech moderních přístrojů, v kuchyni U Halánků se vařilo na otevřeném ohni a v nádobách, které zakoupila ještě Anna Fingerhutová v první polovině 19. století. Plynový vařič bychom ve vybavení domu hledali marně.²⁹

Jako upomínku na navštívená místa a výstavy si Náprstkovi vozili suvenýry nebo je dostávali od svých přátel. Obvykle se jedná o drobnosti, které si přesto majitelé domu schovali. Typově je rozptýl těchto předmětů široký a mnohdy se z historické paměti vytratil důvod jejich uchovávání, což z nich činí o to kurióznější sbírkové položky. Týká se to hlavně kamenů a různých zbytků zdiva. Zatímco některé jsou bezpečně označeny (vápenec ze základu nového pilíře

²⁹ Milena SECKÁ, *Jen Náprstková, prosím... Neobyčejný život v dobových pramenech*, Praha 2016, s. 62.

Karlova mostu, fragment zbourané Koňské brány nebo kamínky s lišejníkem ze Sněžky), v několika případech se dnes jedná už jen o anonymní kus horniny. Další suvenýry se neliší od těch, které si může turista koupit v dnešní době – obrázky, drobné plastiky, lžičky s ozdobným zakončením připomínajícím dané místo, vějíře nebo upomínkové šátky. Sbirku pak doplňují sušené květiny, mušle apod. Upomínky mnohem osobnějšího rázu tvoří ustrížené prameny vlasů nebo zuby.

Závěrem lze říci, že Náprstkův inventář zaznamenává měšťanský život 19. a počátku 20. století v rovině osobní i živnostenské a nahodile dokumentuje i původní exponáty průmyslového muzea. Hodnota předmětů, které obsahuje, spočívá zejména ve vztahu k rodině Náprstkových/Fingerhutových (Obr. 2.9).

**2.9: Urna s popelem Vojty
Náprstka v ozdobné schránce**

Josef Mauder, 1894, kov,

v. 45 cm, ø 24 cm;

inv. č. N-2/2069

MILENA SECKÁ (1957–2021)

Milena Secká vystudovala v letech 1976–1981 etnografii a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Již během studií začala pracovat jako vědecký pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, kde se zabývala problematikou etnických procesů, reemigrací aj. a prováděla terénní výzkum v Československu i zahraničí (Rumunsko). V roce 1987 obhájila kandidátskou práci *Svatební obřad jako indikátor studia etnických procesů*. Po reorganizaci Akademie věd nastoupila roku 1993 do Náprstkova muzea, kam ji zavedla láska k etnografii a zejména zájem o severoamerické indiány.

S Náprstkovým muzeem však byla v úzkém kontaktu již od svých gymnaziálních studií, kdy sem docházela jakožto brigádnice a volontérka. Tehdejší ředitel Václav Šolc ji svěřil dvojici etnografů Stanislavu Novotnému a především Josefu Kandertovi, kterému vypomáhala. Později, když už studovala etnografii na vysoké škole, navštěvovala v Náprstkově muzeu přednášky z obecné etnografie, tzv. večerní akademii, kde přednášeli etnografové z Náprstkova muzea včetně Josefa Kanderta. A byl to opět Josef Kandert, který Milenu Seckou upozornil v roce 1993 na volné místo v Náprstkově muzeu.¹

V Náprstkově muzeu vedla až do roku 2011 knihovnu Náprstkova muzea, poté působila jako kurátorka sbírky historických fotografií a Náprstkova inventáře. Postupně získala obdivuhodnou znalost zdejších knihovních, neknihovních i archivních fondů a sbírek.² Za jejího vedení zahájila knihovna Náprstkova muzea ve spolupráci s Knihovnou Národního muzea systematickou digitalizaci (mj. *Milwaukee Flugblätter*, které Vojta Náprstek vydával během svého amerického pobytu), prosadila systemizaci místa archiváře, který do té doby v Náprstkově muzeu nebyl, a umožnila zahájení postupné digitalizace archivu, včetně spuštění webového portálu. V posledních letech svého působení se Milena Secká věnovala zpracování historických fotografií, jejich digitalizaci a zpřístupnění na webovém portálu.

Zdaleka největším přínosem Mileny Secké však byla její odborná, publikační, výstavní a přednášková či osvětová činnost.³ Ve svých publikačních výstupech do určité míry navázala na své starší výzkumy na Akademii věd,

1 Milena SECKÁ, Jubilant Josef Kandert, *Národopisný věstník*, 2003, s. 219–220.

2 V orientaci v knihovně a jejím obsahu ji v počátcích velmi pomohly zdejší dlouholeté knihovnice, především Marcela Linková (1931–2022).

3 Přehledná bibliografie viz Jiří HONZL, Milena Secká – Bibliography, *Annals of the Náprstek Museum* 43/1, 2022, s. 9–26.

zejména na studie z druhé poloviny 80. let věnované problematice krajanství, emigrace a reemigrace.⁴ Postupně a plynule však své odborné zaměření rozšířila a soustavně se věnovala historii Náprstkova muzea, především životu a odkazu Vojty Náprstka, celé jeho rodiny a v širším kontextu společnosti kolem domu U Halánků. Publikovala množství odborných studií v recenzovaných periodikách, sbornících, ale také v odborných či populárně naučných časopisech a jinde. Vedle vědeckých a odborných statí tvořily nemalou část jejich výstupů práce upozorňující na konkrétní typy pramenů zastoupených v knihovně Náprstkova muzea či přímo konkrétní prameny. Typickým příkladem může být vytrvalá propagace krajských fondů nebo Sběrka výstřížkových knih (Scrap-books).⁵ S oblibou také své práce doplňovala citacemi či prepisy korespondence a deníků.⁶

Vedle studií a odborných článků představila výsledky svého dlouhodobého výzkumu v několika monografiích. S Irenou Štěpánovou a Ludmilou Sochorovou spolupracovala na monografii *Ženy rodiny Náprstkovy*, vydané v roce 2001, ve které zpracovala kapitoly věnované domu U Halánků, rodinným poměrům, proslulým Náprstkovým dýchánkům a Americkému klubu dam.⁷ Tomu zasvětila o dva roky později samostatnou monografii *Americký klub dam, krůček k ženské vzdělanosti*, která je nejen komplexním zpracováním jeho historie, ale zároveň také podrobným přehledem jeho činnosti a kompletní fotogalerií jeho členek, včetně stručných biografí.⁸ Vyvrcholením soustavného výzkumu Mileny Secké byly ovšem monografie věnované jednotlivým členům Náprstkovy rodiny, především *Vojta Náprstek, vlastenec, sběratel, mecenáš*, v níž zpracovala životopis zakladatele Českého průmyslového musea a představila jej v širších historických a kulturně společenských souvislostech.⁹ Díky tomu je tato

-
- 4 Milena SECKÁ, Poválečné změny ve svatebním obřadu u Čechů v rumunském Banátu a u reemigrantů na Chebsku a Znojemsku, *Český lid* 75, 1988, s. 162–169; Milena SECKÁ, Zájem ČSR o Čechy žijící v Rumunsku (na příkladu dobových prací), *Češi v cizině* 4, 1989, s. 164–170.
 - 5 Na nepřehledné množství krajské dokumentace upozornila v mnoha studiích, mj. Milena SECKÁ, Náprstkova krajská knihovna; in: Karel Hrubý – Stanislav Brouček (eds.), *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*, Praha 2000, s. 243–246. Na Sběrku Scrap-books jakožto unikátní zdroj informací upozorňovala především ve svých přednáškách, souhrnně pak např. Milena SECKÁ, Výstřížkové knihy – speciální fond knihovny Náprstkova muzea; in: Kateřina Handlová (ed.), *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 11. odborné konference Nové prvky ve starých knihách*, Brno 2002, s. 29–33.
 - 6 Srov. např. Milena SECKÁ, Deníky Josefy Náprstkové, *Literární archiv*, 35–36, 2003–2004, s. 21–37. Zpracovala rovněž kritickou edici Milena SECKÁ, *Byl to můj osud... Zápisky Josefy Náprstkové*, Praha 2014.
 - 7 Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Milena SECKÁ, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001.
 - 8 Milena SECKÁ, *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*, Praha 2012.
 - 9 Milena SECKÁ, *Vojta Náprstek. Vlastenec, sběratel, mecenáš*, Praha 2011.

monografie základní práci jak pro poznání života Vojty Náprstka, tak přehledným zpracováním počátků Náprstkova muzea, jeho knihovny atd. Po biografii Vojty Náprstka následovalo důkladné zpracování životopisu jeho ženy Josefy. V monografii *Jen Náprstková, prosím... Neobyčejný život v dobových pramenech* se Mileně Secké podařilo připomenout osobnost Náprstkovy manželky a zároveň přiblížit a hlavně docenit její význam nejen pro Náprstka samotného, ale také pro jeho muzeum a českou společnost vůbec.¹⁰ Monografie věnované rodině Náprstkově završila Milena Secká biografií *Ferdinand Pravoslav Náprstek, labužník života*, která vyšla bohužel až po její smrti.¹¹

Důležitou součástí práce Mileny Secké byla příprava výstav. Jednalo se o další možnost, jak prezentovat výsledky bádání a šířit povědomí o Náprstkově muzeu. Zde je třeba zmínit, že zdaleka ne každý, kdo dokáže erudovaně psát, umí také připravit úspěšnou výstavu. Milena Secká tento dar měla, disponovala obdivuhodnou invencí i potřebnou odbornou erudicí, dokázala vybírat zajímavá témata pro výstavy a zároveň je poutavě prezentovat.

První výstavou Mileny Secké v Náprstkově muzeu byla malá výstava „Češi na Volyni a v Banátu“, kterou připravila už v roce 1992 společně s Naďou Valáškovou. Krátce poté, co se ujala funkce vedoucí Knihovny Náprstkova muzea, následovala výstava „Co se ukrývá v knihovně“, o necelý rok později výstava „Co se ukrývá v archivu“ a výstava „Americký klub dam“. Jednalo se o první výstavní počiny Mileny Secké v Náprstkově muzeu, které byly pořádány v rámci tzv. měsíčních výstavek. Velmi pěkně ilustrují její přechod z ústavu etnografie a folkloristiky do Náprstkova muzea. Ještě v roce 1994 se podílela jako spolu-autorka a komisařka na výstavě „Okno do světa. Vojta Náprstek 1826–1894“, připravené k připomenutí 100. výročí úmrtí Vojty Náprstka. Prakticky každý následující rok až do roku 2012 autorsky připravovala minimálně jednu velkou výstavu pro Náprstkovo muzeum, na řadě dalších výstavních projektech spolupracovala v rámci Národního muzea i mimo něj.

Z bohatého knižního a fotografického fondu knihovny Náprstkova muzea připravila v roce 1995 výstavu „Národopisná výstava československá 1895 ve sbírkách knihovny Náprstkova muzea“ a koncem následujícího roku výstavu „Poslyšte radostnou zvěst. Nový zákon ve sbírkách Náprstkova muzea“, k níž připravila i svůj první katalog. Zde je třeba připomenout, že výstava prezentovala nejen exponáty z knihovny Náprstkova muzea, ale také výběr ze sbírek sbírkových oddělení.

Prostřednictvím výstav seznamovala Milena Secká širokou veřejnost s nej-různějšími poklady knihovny Náprstkova muzea, které byly do té doby vystaveny

10 Milena SECKÁ, *Jen Náprstková, prosím... Neobyčejný život v dobových pramenech*, Praha 2016.

11 Milena SECKÁ, *Ferdinand Pravoslav Náprstek: labužník života*, Praha 2021.

málo, či dokonce vůbec. Příkladem může být vystavení unikátních amerických cirkusových plakátů na výstavě „S maringotkou kolem světa“ (1998) nebo představení historických plakátů, lodních jídelních lístků a dalších artefaktů rejdařských společností na výstavě „Pojedete na dovolenou lodí?“ (1999). Nejinak tomu bylo v případě výstavy „Celým světem na stereoskopech. Pocta V. Náprstkovi 1826–1894“ (2009–2010), na níž Milena Secká prezentovala výběr z neuvěřitelně bohaté a rozmanité sbírky stereoskopických fotografií.

Výstavy Mileny Secké často reflektovaly její odborné zacílení na osobnost Vojty Náprstka a společnost kolem Náprstkova muzea. Vojtovi Náprstkovi a jeho působení věnovala několik výstav, nezapomínala ale ani na další členy jeho rodiny. V roce 1998 seznámila veřejnost s osudy Náprstkovy ženy Josefy prostřednictvím výstavy „Ve stínu velkého muže. Josefa Náprstková v zápiscích a vzpomínkách“ (1997–1998) a o rok později přiblížila životní příběh Náprstkovy matky „Anna Fingerhutová (1788–1873) – Panímaminka od Halánků“ (1998–1999). Zatímco Vojtovi Náprstkovi se v Náprstkově, ale i v Národním muzeu věnovaly i dříve větší či menší výstavy, osobnost Anny Fingerhutové a Josefy Křížkové a jejich život a odkaz byly obdobným způsobem prezentovány veřejnosti vůbec poprvé. Obdobně průkopnické byly rovněž další výstavy Mileny Secké „Americký klub dam. Krůček k ženské vzdělanosti“ (2005), připravená ke 140. výročí založení klubu, a především „Paní, nesu Vám psaní“ (2007–2008). Tato mimořádně úspěšná a několikrát prodlužovaná výstava přiblížila neuvěřitelně bohatou a z hlediska obsahu pestrou korespondenci, kterou udržovala Josefa doslova „s celým světem“. Jednalo se o výběr z přibližně šesti tisíc dopisů, které Josefa obdržela a které se dochovaly v písemné pozůstalosti Vojty Náprstka a jeho rodiny.

Z množství výstavních projektů, které autorsky připravila Milena Secká nebo se na nich podílela, je třeba zvlášť upozornit na dvě putovní výstavy, jež se dočkaly mnoha repríz v zahraničí. První z nich připravila ve spolupráci s Josefem Kandertem v roce 1997 pro Ministerstvo zahraničních věcí pod názvem „Afrika očima českých cestovatelů“. Druhou, s názvem „České vystěhovalectví do USA“, připravila samostatně u příležitosti 80. výročí založení Československé republiky. Obě výstavy se setkaly s vřelou odezvou.

Lze bez nadsázky říci, že nikdo jiný nezpropagoval a nezprostředkoval Náprstkovo muzeum, osobnost jeho zakladatele a poklady jeho knihovny takovým způsobem a v takové míře a šíři, jako právě Milena Secká. Vystoupila na bezpočtu vědeckých konferencí a oborných setkání. Svými přednáškami a doprovodnými programy k výstavám dokázala zaujmout i širokou veřejnost. Svě příspěvky připravovala vždy velmi pečlivě a zvláštní pozornost věnovala prezentacím, kterými přednášky doprovázela. I jejich prostřednictvím ukazovala kulturní bohatství Náprstkova muzea. Velký důraz kladla na zachování odkazu Vojty Náprstka a udržení, respektive zachování specifického ducha či *genia*

kapitola II.

loci Náprstkovy knihovny i samotného muzea. S tím ostatně souvisí i obnovení Amerického klubu dam v roce 1996, jehož se stala předsedkyní. Akademie věd ocenila její činnost v roce 2012 udělením čestné Medaile Vojty Náprstka za zásluhy v popularizaci vědy.

KAPITOLA III.

SBÍRKY SEVERNÍ AMERIKY A POLÁRNÍCH OBLASTÍ

Gabriela Vrtalová

Severoamerická sbírka, jeden z klenotů a hlavních lákadel Náprstkova muzea, snad trochu překvapivě čítá jen něco přes 2000 sbírkových předmětů. I přesto si díky své kvalitě a atraktivní prezentaci vybudovala pevnou pozici v srdcích mnoha generací návštěvníků. Zastoupeny jsou v ní všechny kulturní oblasti Spojených států amerických a Kanady, ovšem značně nerovnoměrně. Například z Velkých plání (Great Plains) muzeum spravuje stovky předmětů, kdežto z Velké pánve (Great Basin) pouhé jednotky.

Pro svou kulturní spřízněnost je k fondu volně přidružena i kolekce ze severních oblastí Evropy a Asie, tedy Sápmi a Sibiře. I přes svou relativní nepočetnost se jedná o sbírku znamenitou svou kulturní hodnotou, kvalitou provedení a v neposlední řadě také pozoruhodnými příběhy.

Zatímco posledně jmenované severské kolekce se vystavovaly spíše zřídka, nejzajímavější předměty ze Severní Ameriky byly dlouhá léta vystaveny v dnes již ikonické stálé expozici. Část věnovaná kulturám Latinské Ameriky byla otevřena již v roce 1983, severoamerické sbírky pak byly zpřístupněny o pár let později, ale jen nakrátko, neboť už v lednu roku 1987 se muzeum na téměř čtyři roky uzavřelo pro generální rekonstrukci. Část věnovaná Severní Americe zabírala dva sály a byla členěna zejména podle hlavních kulturních oblastí (Arktida a Subarktida, Severozápad, Kalifornie a Velká pánev, Jihozápad, předkolumbovské kultury), vlastní prostor však dostaly i vybrané národy ve sbírkách hojně zastoupené (Apačové, Navahové). Samostatné vitríny pak byly vyčleněny pro fenomén obřadních dýmek (tzv. dýmek míru) a samozřejmě pro proslulou Náprstkovu sbírku. Populární expozice (Obr. 3.1), která má dodnes pevné místo v srdcích mnoha návštěvníků, byla uzavřena v září roku 2013, aby uvolnila místo dalším výstavním projektům, avšak pro četné žádosti byla mezi lety 2017 a 2019 návštěvníkům představena obsáhlá výstava „Indiáni“.

Obr. 3.1: Pohled do bývalé americké expozice Náprstkova muzea

(foto Jiří Vaněk)

SEVERNÍ AMERIKA

Základy severoamerického fondu nepoložil nikdo jiný než sám Vojta Náprstek, který prožil deset let v USA. V roce 1856 se účastnil expedice za východními Dakoty v dnešním státě Minnesota, během níž získal pozoruhodný soubor předmětů – oděvů a obuvi, zbraní, domácích potřeb, ozdob, váčků ze zvířecích kůže nebo dýmek s hlavičkami z červeného mastku, tzv. catlinitu.¹ Samostatnou zmínku si zaslouží malovaný ženský plášť z kůže bizoního telete (Obr. 3.2),² který si Vojta Náprstek při návratu z Ameriky přivezl v osobním zavazadle a do muzejních sbírek jej nechal zapsat až v roce 1882. Ostatní předměty poslal přímo Museu království Českého, odkud byly ve 20. letech 20. století převedeny do Náprstkova muzea jakožto zamýšleného ústředního muzea mimoevropských kultur. Výjimečná sbírka zasazená do dobových souvislostí je detailně zpracována v publikaci dlouholeté kurátorky severoamerického fondu Kateřiny Klápšřové.³

1 Podle amerického malíře a cestovatele George Catlina (1796–1872).

2 NpM, inv. č. 44738.

3 Kateřina KLÁPŠŤOVÁ, *Dakotská kultura na rozcestí / Dakota culture on the crossroad*, Praha 2016.

Obr. 3.2: Malovaný plášť z kůže bizoního telete

*Kůže, rumělka, d. 200 cm, š. 180 cm; Spojené státy americké, získáno 1856;
inv. č. 44738*

Manželé Náprstkovi dále usilovali o rozmnožení severoamerických sbírek prostřednictvím kontaktů s krajany a krajanskými spolky, z nichž můžeme jmenovat Pavla Černouška, rodinu Korbelovu a spolek Čechové z Omahy. Malý, ale pozoruhodný je soubor předmětů ze souostroví Aleuty, který Náprstkovi odkoupili od Moravských bratří; ti ve svém sídle v Ochranově (německy Herrnhut) soustředili artefakty ze svých četných zahraničních misí.

Ještě dříve než Vojta Náprstek se sběru předmětů v Severní Americe věnoval Tadeáš Haenke (1761–1816), rodák ze severočeské Chřibské, který proslul zejména jako přírodovědec. Ameriku navštívil v rámci španělské expedice uskutečněné v letech 1789–1794, během níž se věnoval nejen botanice, ale také se podílel na tvorbě slovníků místních jazyků. Shromážděnou sbírku botanických vzorků i etnografik postupně posílal do Evropy (sám se usadil v Bolívii, kde také zemřel), ale souhrou několika okolností se část materiálu poškodila nebo pomíchala se sběry dalších účastníků expedice. Mezi pouhými 27 předměty především z Aljašky, které dnes Náprstkovo muzeum spravuje, však nalezneme

skutečné klenoty – členku ve tvaru medvědích uší, malovaný klobouk nebo miskou, ve které se při slavnostech zvaných *potlač* podával tuk (Obr. 3.3).⁴

Cennou sbírku obřadních i každodenních předmětů dovezl Filip Oberländer (1876–1911), který v roce 1908 navštívil ostrov Vancouver (Obr. 3.4). Vedle košů a pracovních nástrojů, mnohdy důmyslně zpracovaných a zdobených, vynikají obřadní hudební nástroje, masky a ochranné předměty. Jmenujme alespoň vzácné masky představující vlčí bytosti⁵ (Obr. 3.5) a lesního ducha Dzunukwu⁶ nebo překladový trám v podobě dvouhlavého hadího ducha Sisiutl.⁷ Oberländer, který dal před prací v rodinné fabrice přednost životu dobrodruha, na svou životní vášeň nakonec doplatil – tři roky po americké výpravě jej v Súdánu usmrtil buvol.

Severské oblasti navštívili i další krajané, kteří po návratu obohatili fondy Náprstkova muzea.⁸ Patřili mezi ně i Jiří Jaeger (1899–1975) a Vojtěch Suk (roz. Schück, 1879–1967). Oba dva pobývali na Labradoru a své zážitky zveřejnili literárně; Jaeger v knize *Šest let mezi Eskymáky*,⁹ Suk v publikaci *Po stopách Holubových. Lékařem na Labradoru*.¹⁰ Jak napovídá název druhé knihy, Suk, jedno z věhlasných jmen české antropologie a zakladatel Antropologického ústavu na brněnské Masarykově univerzitě, pobýval pracovně nejen v Severní Americe, ale také v jihovýchodní Africe a mimo jiné i v Podkarpatské Rusi. Jaeger na misií pracoval jako obchodník, díky čemuž získal jedinečný přehled o praktických potřebách i rozmarech místních obyvatel. Knihy obou cestovatelů jsou pozoruhodným zdrojem informací o životě v turbulentní době 10. a 20. let 20. století, kdy životní styl labradorských Inuitů doznával dramatických proměn. Zachycená svědectví o dámských punčochách či šněrovačkách, pro místní klima naprosto nevhodných, dnes mohou působit anekdoticky, jsou však jednoznačným dokladem vnějších vlivů, které v zájmu obchodního zisku protlačují i zboží zcela nesmyslné. Jaegerovy a Sukovy sbírky uložené v Náprstkově muzeu zahrnují zejména cenné soupravy zimního oblečení a obuvi, ale i praktické předměty jako kapsáře, hroty harpun, a hračky; hojně zastoupeny jsou drobné figurky z mrožoviny získané Jaegerem. Zajímavý je rovněž velrybí obratel používaný jako stolička od Suka.¹¹

4 NpM, inv. č. 21373, 22236, 44630.

5 NpM, inv. č. 22550, 22558.

6 NpM, inv. č. 22546.

7 NpM, inv. č. 22526.

8 Kateřina KLÁPŠTOVÁ, Labrador Moravian Mission and the Czech Collectors of Inuit Objects in the Early Twentieth Century, *Annals of the Náprstek Museum* 36/1, 2015, s. 23–44.

9 Jiří JAEGER, *Šest let mezi Eskymáky*, Praha 1963.

10 Vojtěch SUK, *Po stopách Holubových. Lékařem na Labradoru*, Brno 1975.

11 NpM, inv. č. A 5182.

**Obr. 3.3: Předměty dovezené
Tadeášem Haenkem: náčelnická
čelenka, miska na tuk a malovaný klobouk**

*Kůže, pigmenty; dřevo; rostlinné pletivo, pigmenty; v. 20,5 cm, š. 21,5;
d. 16 cm, š. 9 cm, v. 7 cm; ø 21 cm; Aljaška, 18. století; inv. č. 21373, 44630, 22236*

**Obr. 3.4: Ulice nesoucí jméno Filipa Oberländera, Vancouver, Kanada, 2018
(foto Gabriela Vrtalová)**

Obr. 3.5: Obřadní maska vlčí bytosti

Dřevo, peří, polychromie, d. 61 cm;
Kanada, získáno 1908; inv. č. 22558

V teplejších oblastech Severní Ameriky se pohyboval Enrique Stanko Vráz (1860–1932). V letech 1899–1900 projel jihozápad Spojených států amerických, zejména Arizonu a Nové Mexiko. Několik týdnů strávil v arizonském pueblu Walpi mezi příslušníky národa Hopi. Odtud také přivezl keramické výrobky, chřestidla a *kačiny* – dřevěné figurky představující duchy a nadpřirozené bytosti. Kolekce, zapsaná do inventáře roku 1902, se zařadila po bok Vrázových sběrů z dalších částí světa, které dodnes Náprstkovo muzeum uchovává.

V letech 1930–1931 cestoval po Spojených státech amerických brněnský etnograf František Pospíšil (1885–1958). Zaměřoval se na dva cíle – propagaci československé kultury a studium kultur místních. U národů na východě, Středozápadě a jihu země konstatoval, že jejich původní kultury skomírají a splývají s kulturou americkou. Věnoval se proto zejména americkému Jihozápadu, jehož kultury – studoval zejména národy Hopi, Zuni a Navaho – považoval za jedny z „poměrně nejzachovalejších, jak ve stadiu primitivním, tak i polocivilisovaném“.¹² Své poznatky odborně, ale zároveň čtivě zpracoval v díle *Etnologické materiále z Jihozápadu U.S.A.*,¹³ v němž se snaží „přiblížit tento veliký exotický svět českému člověku a obrátiti jeho pozornost k nepatrnému úseku zeměkoule, na kterém se odehrává tragedie vymírání svérázné kultury

12 František POSPÍŠIL, *Etnologické materiále z Jihozápadu U.S.A.*, Brno 1932–1933, s. 7.

13 Tamtéž.

Obr. 3.6: Soubor kačín od Františka Pospíšila

Dřevo, polychromie, peří; Spojené státy americké, 20. století; inv. č. 59312–59322

a ušlechtilé rasy“.¹⁴ Text doprovází řada snímků a ilustrací dokumentujících krajinu, každodenní činnosti, obřadní tance i získané předměty. Nasbíraný materiál Pospíšil zaslal zpět do Československa ve 24 bednách; do sbírek Náprstkova muzea se v roce 1988 dostala menší část sestávající převážně z keramiky. Dále soubor obsahuje ukázky košíkářství, praktické nástroje i ozdoby. Pozoruhodné jsou dětské hračky a kresby vycházející z tradičních motivů světových stran, *kačiny* představující rozličné duchy (Obr. 3.6) a vlněný koberec s vyobrazením božstva Jebičaje.¹⁵ Sbirka, etnograficky pozoruhodná sama o sobě, je ještě násobně zhodnocena právě díky důkladnému zpracování samotným autorem, který v některých případech u jednotlivých předmětů přímo uvádí kontext jejich vzniku a zisku.¹⁶

Do muzejních sbírek postupně přispívali i další cestovatelé, sběratelé a někdy také původci z řad duchovenstva. Z nich stojí za zmínku pražský arcibiskup Karel kardinál Kašpar (1870–1941) a Josef Macourek (1867–1938), rodák z hanáckých Troubek, který působil jako farář v Nebrasce. Oba svěřili muzeu

¹⁴ Tamtéž, s. 8.

¹⁵ NpM, inv. č. A 8338.

¹⁶ NpM, přír. č. 41/[19]73/2; 38/[19]88/943–1067.

autentické předměty zejména z Velkých plání, ale také amerického Jihozápadu a v menší míře i dalších kulturních oblastí. Soubor ozdob, zbraní, každodenních užitkových předmětů a obuvi z různých koutů USA získalo muzeum také od československého velvyslance v Mexiku Václava Lásky (1890–1966). Na příkladu Josefa Macourka lze dobře ilustrovat spletité putování sbírek od původních sběratelů až do Náprstkova muzea. Sám Macourek zaslal předměty Obecné škole v Troubkách, která je vděčně přijala v roce 1938. V rámci centralizace mimoevropských sbírek byly ovšem v 50. letech převedeny do tehdejšího Okresního vlastivědného muzea v Tovačově a dále do Náprstkova muzea, kam byly zapsány v lednu roku 1960.¹⁷ Je smutně symptomatičké, že se v rámci podobných několikastupňových přesunů zastírají a nezřídka bohužel i zcela vytrácejí jména a osudy původců, ač mnohdy velmi poutavé.

V posledních dekádách se severoamerický fond rozrůstá především o předměty dokumentující aktuální život původních obyvatel, případně o moderní výrobky, které jsou zhotovené jak tradiční technikou, tak naopak postupy reflektujícími nové materiály a technologie. Zde jmenujme krajany Ludmilu Osolsobě, která působila jako učitelka dětí v rezervaci, a jejího syna George. Vedle četných darů muzejní knihovně přispěli i do sbírkového fondu, za zmínku stojí zejména navažské stříbrné šperky a kroj.¹⁸

Vedle etnografik disponuje muzejní fond také srovnávací sbírkou kamenné industrie původních obyvatel Severní Ameriky, čítající několik set kusů. Zatímco část pochází od drobných dárců nebo ze starých muzejních sbírek, jejichž původ není spolehlivě doložen, dva větší soubory připsané v 60. letech 20. století stojí z hlediska původu za pozornost. První muzeu dílem věnovala, dílem prodala Ludmila Píplová, zaměstnankyně sekretariátu Archeologického ústavu Československé akademie věd. Vedle autentických prehistorických kamenných nástrojů z Texasu kolekce zahrnuje také syntetické odlitky typických hrotů několika paleoamerických kultur. Druhý soubor muzeum získalo od michiganského Kalamazoo Public Museum (nyní Kalamazoo Valley Museum) prostřednictvím jeho tehdejšího ředitele, historika Alexise Alese Prause (1913–1999) výměnou za muzejní publikace a snad i stříbrný exponát; to však nevíme jistě, protože se korespondence bohužel nezachovala v úplnosti. Není však bez zajímavosti, že se v dopise¹⁹ podepsal jako Aleš P., což naznačuje jeho české kořeny.

17 Kateřina KLÁPŠTOVÁ, Sbirka indiánských starožitností a Josef Macourek, farář v Nebrasce (USA), *Minulost a přítomnost obce Troubky, 1348–1998*, Troubky 1998, s. 267–272; NpM, přír. č. 3/[19]60.

18 NpM, inv. č. 63694, 63695, 63696ab.

19 NpM, sbírková dokumentace, dopis Alexise A. Prause Erichu Heroldovi, 11. 11. 1963, č. j. 177/64.

POLÁRNÍ OBLASTI

Arktický a subarktický region Severní Ameriky je kulturně spřízněn s oblastmi Sibiře a Sápmi, známé spíše pod označením Laponsko. Sbírkový fond mimo-amerických polárních oblastí není nikterak rozsáhlý, celkový součet nedosahuje ani 250 položek. Na svou skromnost je však reprezentativní a obsahuje významné kusy. Všední práce zastupují nástroje a potřeby k vaření, údržbě domácnosti, obdělávání půdy či péči o dobytek. Vedle několika součástí šamanské výbavy stojí za pozornost jemně zpracované řezby ze sobích parohů.

Patrně prvním sbírkovým předmětem z polární Evropy byly „Lappske bačkory ze sev. Finska, zhotovené z kůže běhův sobích“, ²⁰ které muzeum získalo v roce 1880 od hraběte Lva Thun-Hohensteina (1811–1888). Další předměty brzy následovaly, a hrabě tak společně s dramatikem a notářem (a taktéž zkušeným cestovatelem) Josefem Štolbou (1846–1930) v průběhu 80. let 19. století položili pevný základ laponské kolekce. O sto let později do ní začala přispívat cestovatelka a etnografka Nelly Rasmussenová (*1947) moderními sámskými oděvy, obuví i předměty denní potřeby, které představují zajímavý srovnávací materiál pro studium vývoje tamní kultury.

Sibiřská sbírka je o něco větší než laponská. Unikátní je soubor Františka Poledny Vlkovského (1877–1951), který se z rodného moravského Vlkova vydal za obchodem na Dálný východ. Nejpozději roku 1909 shromáždil během lovecké výpravy na Kamčatce a Čukotce kolekci, kterou nabídl Museu království Českého; naneštěstí byl odmítnut. Část sbírky je dnes uložena v Moravském zemském muzeu v Brně, část skončila snad v soukromých sbírkách a do Náprstkova muzea si našlo cestu jen 22 kusů. ²¹ I přes svou nepočetnost je však soubor zcela výjimečný tím, že dokumentuje život pobřežních Čukčů v období před rozsáhlými a z velké části nedobrovolnými změnami, které započala Říjnová revoluce roku 1917. Vedle rituálního náčelnického koberce a vesty ²² či šamanských bot a čapky ²³ zaujmou výrobky z mrožoviny, z nichž některé jasně dokládají kontakt s evropskými a americkými obchodníky – násadka na pero, špičky na cigaretu nebo model kapesních hodinek. ²⁴

20 NpM, přírůstek: zápis z roku 1880, pol. 1673; inv. č. 45570ab.

21 Předměty z obou institucí – Náprstkova muzea a Moravského zemského muzea – se krátce „setkaly“ během výstav „Lidé Sibiře“ a „Doma na Sibiři“. První výstavu pořádalo Moravské zemské muzeum v Brně roku 2001 a byl k ní vydán katalog *František Poledna Vlkovský a Čukčové*, Brno 2001. Druhá výstava se konala v letech 2020–2021 v Náprstkově muzeu a vyšel k ní stejnojmenný katalog, Gabriela JUNGOVÁ, *Doma na Sibiři / At Home in Siberia*, Praha 2020.

22 NpM, inv. č. 22644, 22648.

23 NpM, inv. č. 22627, 22646.

24 NpM, inv. č. 22636, 22637 a 58797, 22643.

Opomenout nelze ani sběratelskou činnost etnologa Petra Skalníka (*1945), který v roce 1966 podnikl výzkumnou cestu do Tuvy (Obr. 3.7), tehdejší autonomní oblasti a dnešní ruské republiky ležící na hranici s Mongolskem. Pro Náprstkovo muzeum získal více než stovku sbírkových předmětů (Obr. 3.8)²⁵ dokumentujících život místních pastevců a jejich každodenní činnosti, ať už se jedná o péči o dobytek, přípravu a uchování potravin, nebo zpracování kůže.²⁶ Každý z předmětů byl navíc pečlivě opatřen detailním popisem i názvem v tuvinštině. Reprezentativní výběr předmětů v kolekci svědčí o hlubokých znalostech sběratele. Přehledová studie k této sbírce, dlouho neprávem opomíjené, vyšla v roce 2020.²⁷

Obr. 3.7: Zimoviště pastevců, Tuva, 2019

(foto Gabriela Vrtalová)

25 NpM, přír. č. 54/[19]68.

26 NpM, inv. č. A 5242, A 5268, A 5221, A 5224, A 5238, A 5240, A 5255, A 5271, A 5272.

27 Gabriela JUNGOVÁ – Stanislav KRUPAŘ, Petr Skalník's Collection in the Náprstek Museum, *Annals of the Náprstek Museum* 41/2, 2020, s. 113–133.

**Obr. 3.8: Nádoby na zpracování
a uchování potravin z Tuvy**
Dřevo, kov; Tuva, 20. století

KAPITOLA IV.

SBÍRKA STŘEDNÍ AMERIKY

Tereza Melicharová

Sbírka Střední Ameriky je zastoupena bezmála 9 000 předměty. Díky předkolumbovské mezoamerické keramice a sochařství a novodobé tvorbě původních obyvatel této oblasti je ve vícero ohledech unikátní. Její historie začíná hluboko v 18. století, kdy byly první předměty získány zřejmě prostřednictvím jezuitských misí, a píše se dodnes. Větší část sbírky se zrodila díky třem velkým akvizicím – daru mexického archeologa Augusta Génina a dvěma výměnným darům od mexického velvyslanectví. Zbytek tvoří menší výkupy od cestovatelů. Ve sbírce jsou zastoupeny také vzácné předkolumbovské artefakty z kolekcí znalců a sběratelů mimoevropského umění Bedřicha Formana, Vladimíra Piskáčka a Jaromíra Mazance. Dvě cesty kurátora a pozdějšího ředitele muzea Václava Šolce do Mexika (v letech 1975 a 1977) vyústily ve spolupráci s československým velvyslancem Josefem Ruttou a ve společný nákup početné sbírky soudobého uměleckého řemesla. V roce 1985 pak podnikla studijní cestu do Mexika kurátorka Kateřina Klápšřová. Sbírka zde získaná je spíše symbolická, ale zkušenost s živou mexickou kulturou se odrazila v jejím dalším kurátorském směřování.

Kulturně a geograficky lze sbírku rozdělit na tři oblasti: Mexiko, ostatní země pevninské Mezoameriky a Karibik. Materiální kultura těchto oblastí není ve sbírce zastoupena vyváženě. Mexiko reprezentuje více jak 7 000 předmětů, kolem 500 předmětů pochází z jiných středoamerických států (s velkou převahou Guatemaly a Panamy) a jen na tři desítky z Karibiku. Pozoruhodné je, že téměř polovina celé sbírky je tvořena předkolumbovskými archeologickými nálezy velkých kultur Mezoameriky. Tato část přirozeně není příliš rozmanitá z hlediska materiálového. Většinu tvoří keramika, v malé míře kámen (minerály jako jadeit, kalcit, obsidián nebo vápenec). Období španělského koloniálního panství a rané nezávislosti je zastoupeno pouze několika předměty. Naopak rozmanitá z hlediska materiálů, technik i způsobu užití je kolekce lidového řemesla z období 20. století a počátku 21. století. Najdeme v ní předměty všedního pracovního života, dekorativní předměty, ozdoby, hračky

i předměty spjaté s posvátnem, slavností a hrou. Vyniká kolekce výrobků textilního uměleckého řemesla původních obyvatel Mexika a Guatemaly.

STŘEDOAMERICKÁ SBÍRKA V NÁRODNÍM MUZEU

Mezi nejstarší přírůstky sbírky se počítají předměty, které v 19. století přicházely do tehdejšího Vlasteneckého musea v Čechách (později Musea království Českého, dnešního Národního muzea). Tyto první artefakty se do Náprstkova muzea dostávají až po roce 1932, kdy došlo k jeho pozemštění. Okolnosti jejich získání dodnes zůstávají neobjasněny. Příběhy těch, kteří je přivezli či darovali, hovoří o kosmopolitním charakteru tehdejšího českého intelektuálního prostředí. Nové přírůstky do Musea království Českého mají v této době podobu daru, který se stává projevem sounáležitosti s českým národem a kulturou.

Na prvním místě je třeba zmínit sbírku Jakuba Beera (1796–1866), velmistra řádu křížovníků s červenou hvězdou, vysokoškolského pedagoga a politika.¹ Ještě před rokem 1856 daroval Museu království Českého sbírku 134 artefaktů ze Střední Ameriky. Jádrem je čtveřice sošek z mexického ostrova Jaina,² někdejšího pohřebiště elit mayské společnosti (Obr. 4.1). Skulptury pocházejí asi z 6.–9. století n. l., byly odlity z kádľubu a ztělesňují božské a panovnické postavy. Sloužily zřejmě také jako chřestidlo (jak napovídá kulička uvnitř dutého těla sošek) a okarina při pohřebních obřadech. Důstojná, zasmušilá krása a pozoruhodná zachovalost z nich činí jedny z nejzajímavějších památek Mezoameriky dnes uložených v Náprstkově muzeu. Beerova sbírka dále zahrnuje i další, drobnější mayské sošky či jejich části, které zub času ohlodal o něco citelněji, množství archeologického materiálu i soudobá etnografika (košíky, nádobky z kokosového ořechu či tykve nebo pantofle z rostlinných vláken).³ Již v 19. století přitom byla snaha tyto předměty odborně zařadit. Zásahu na klasifikaci Beerovy sbírky měl známý berlínský profesor Karl von den Steinen (1855–1929).⁴ Nevíme však, jak Beer tyto předměty přesně získal. Neexistují záznamy, že by kdy cestoval do Nového světa, a lze se s určitou mírou jistoty domnívat, že se dostaly Beerovi do rukou z pražského jezuitského Matematického muzea zrušeného po roce 1785.⁵

1 V zemských volbách v Čechách v roce 1861 zvolen do Českého zemského sněmu za velkostatkářskou kurii – Poslancové do sněmu Českého, *Národní listy*, 27. 3. 1861, s. 2; viz heslo Beer Jakub, in: *Biografický slovník českých zemí*, Praha 2005, s. 334.

2 NpM, inv. č. 21504, 21505, 21509, 21520.

3 NpM, Cizí národopis, s. 15, 24, 28–37.

4 NpM, Cizí národopis, s. 28.

5 Petra HYKLOVÁ, Dědictví klementinských exaktních věd a druhý život „Matematického muzea“ v 19. a 20. století, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 77, Praha 2018, s. 45–62.

Obr. 4.1: Mayské sošky

*Keramika, v. 18 cm, v. 14 cm, v. 18 cm; Mexiko, ostrov Jaina, 6.–9. století n. l.;
inv. č. 21520, 21509, 21504*

František Sitenský (1851–1954), významný český přírodovědec a jeden z autorů *Ottova slovníku naučného*, který sám v tehdejším Museu království Českého odborně působil,⁶ roku 1882 daroval do jeho sbírek pětici předkolumbovských keramických fragmentů patrně z oblasti středního Mexika.⁷ Jejich získání lze snad spojovat se Sitenského zahraničními kontakty. Studoval v německém Halle a podnikl cesty do Švýcarska, Norska a Itálie.⁸ Z pozůstalosti Antonína Pavla Wagnera (1834–1895), autora sochařské výzdoby Národního muzea,⁹ pak přibýly roku 1899 darem čtyři zdobně tepané koňské ostruhy z latinskoamerické oblasti a jeden předkolumbovský předmět z kamene, patrně hlavice sekery.¹⁰

Dar hudebníka Josefa Šrogl (1861–1924) z roku 1900 svědčí o jeho dobrodružné životní zastávce na Kubě. Do Havany připlul v roce 1888 a pod

6 Petra ZÍKOVÁ, Osobnost: František Sitenský, *HURÁ, MUZEUM! Čtvrtletník regionálního muzea a galerie v Jičíně* 2, Jičín 2014, s. 6.

7 NpM, inv. č. 21180–21184.

8 Za zemským inspektorem drem Frant. Sitenským, *Národní listy*, 10. 7. 1924, s. 2.

9 Vilém WEITENWEBER, Antonín Wagner, *Světobzor* 17, 7, 1883, s. 79.

10 NpM, inv. č. 21199–22002, 22005.

podmínkou, že se naučí do tří měsíců španělsky, přijal místo učitele teorie hudby na konzervatoři.¹¹ Do Čech se vracel o dva roky později přes Mexiko a malý soubor, který ve Střední Americe získal, odráží jeho celoživotní povolání – jde o hudební nástroje (keramické píšťalky a perkuse), mezi kterými upoutá dřevěný nástroj *güiro* vyřezaný z tykve ve tvaru hada, nejstarší z artefaktů nepříliš rozsáhlého kubánské fondu (Obr. 4.2).¹²

DLOUHÉ 19. STOLETÍ

První artefakty ze Střední Ameriky se do sbírek vlastního Náprstkova muzea dostaly ještě za života jeho zakladatelů. Sběratelské zaměření muzea bylo v této době široké a nejasně ohraničené. Ačkoli mnoho předmětů bylo později ze sbírek vyřazeno, zůstávají svérázným dokladem živelné sbírkotvorné činnosti Náprstkova muzea v jeho prvních letech. Tomáš Brunner, toho času hostinský v americké Philadelphii, zaslal roku 1876 darem Vojtovi Náprstkovi několik předmětů, většinou z Nikaraguy.¹³ Artefakty opatřil důkladným popisem. Brunnerův dar obsahoval dnes již nedochované přírodniny.¹⁴ Do dnešních dnů se z daru zachovalo pouze torzo keramické sošky, které Brunner charakterizoval jako „porouchaného bůžka, k jakým se obyvatelé Nikaraguy modlí, zhotoveného z hlíny.“¹⁵ Podobně úsměvný popis, odrážející dobovou povšechnou znalost končin Nového světa, provází také pěkně zachovanou předkolumbovskou sošku mezoamerické proveniencce. Ta přibyla do sbírky roku 1892 koupí Josefy Náprstkové a je opatřena popisem „Bůžek hliněný, vymřelých Inků mexikánských (Antika).“¹⁶

Drobný archeologický soubor ze Střední Ameriky čítající na tři desítky hlaviček a dalších částí figurek z terakoty a přeslenů, přivezl cestovatel Enrique Stanko Vráz (1860–1932). Sbíрку, pocházející přinejmenším zčásti z archeologického naleziště Mitla, získal na začátku roku 1898 během své svaatební cesty s manželkou Vlastou (Obr. 4.3). Hned po návratu Vráz sbíрку daroval

11 Šrogl přijel do Havany v září 1888 a vyučoval zde hru na housle, teorii hudby, vedl pěvecký sbor a dával soukromé hodiny. V roce 1889 dostal místo druhého kapelníka v divadle, poté co jeho předchůdce zemřel na žlutou zimnici. Havanu opustil v roce 1890 po koncertě na rozloučenou; darem dostal vzácné housle. V dubnu téhož roku připlula jeho loď do Veracruz, a jemu se tak splnil sen navštívit Mexiko. Poté se Josef Šrogl vydal domů přes USA a Německo. Archiv NpM, Josef Šrogl. Nezpracované písemnosti.

12 NpM, inv. č. 21189.

13 NpM, přírůstková kniha I, s. 93.

14 NpM, sbírková dokumentace, složka Tomáš Brunner, Dopis Tomáše Brunnera Vojtovi Náprstkovi, 21. 6. 1876.

15 Tamtéž.

16 NpM, inv. č. 45724.

Obr. 4.2: Hudební nástroj perkuse güiro
Tykev, d. 40 cm, š. 14,5 cm; Kuba, 19. století; inv. č. 21189

Obr. 4.3: Vlasta Vrázová v archeologickém nalezišti Mitla v mexickém státě Oaxaca, 1898
(Náprstkovo muzeum; inv. č. Am II 3754 b)

Josefě Náprstkové k narozeninám.¹⁷ Vráz se pak do Mexika vrátil ještě jednou, v roce 1904 s americkým archeologem Edwardem Herbertem Thompsonem (1857–1935) prováděl vykopávky v mayském městě Chichén Itzá.¹⁸ Kromě toho přivezl Vráz ze Střední Ameriky (Guatemala, Salvador a Nikaragua) a Karibiku (Barbados a Svátá Lucie) na dvě desítky zdobně vyřezávaných nádobek z rostlinných materiálů a další etnografika, které se dostaly do Náprstkova muzea z jeho pozůstalosti.¹⁹

Na sklonku 19. století se středoamerická sbírka rozšířila také o další dobové lidové umění a keramiku. Zásahu na tom má Eduard Klaboch (1852–1915), synovec a blízký spolupracovník známého lovce orchidejí Benedikta Roezla (1823–1885).²⁰ Klaboch podnikl se svým strýcem několik botanických cest po Jižní Americe. Výchozím bodem jejich expedic bylo Mexiko, kde se usadili i další Roezlovi příbuzní a kde po návratu Klaboch s Roezlem shromažďovali a třídili získané přírodniny.²¹ Právě z mexického města Guadalajara pochází Klabochův dar z roku 1886.²² Mezi tuctem předmětů vynikají čtyři čtvrtmetrové polychromované keramické vázy s národními motivy nezávislého Mexika, totiž orlem s hadem v zobáku (Obr. 4.4).²³

Nejvýznamnější středoamerický přírůstek prvních let budování sbírky je soubor předkolumbovské hrobové keramiky z provincií Chiriquí a Veraguas v dnešní Panamě od Antonína Hübsche. Rodák z moravského Šternberka byl sběratelem orchidejí a amatérským archeologem z širšího okruhu známých Vojty Náprstka.²⁴ Téměř dvě desetiletí cestoval po světě, sbíral rostliny pro britské a německé učené společnosti, navštívil Brazílii, Kostariku, Ekvádor, Peru, Kolumbii, Panamu, pěšky putoval Guatemalou a po mexicko-guatemalské hranici a psal si při tom německy deníky. Vojta Náprstek od něj v roce 1889 zakoupil 190 kusů předkolumbovské keramiky kultury Veraguas

17 NpM, přírůstková kniha III, s. 312.

18 Jiřina TODOROVÁ, *Enrique Stanko Vráz. Záhadný cestovatel a fotograf*, Praha 2006, s. 160–172.

19 NpM, přír. č. 59/[19]63.

20 Lukáš PERUTKA, El comienzo de interés geopolítico checo por el istmo de Panamá. El caso de la familia Roezl, *Iberoamericana Quinceeclesiensis*, 2021, s. 145–157.

21 Marie IMBROVÁ, Eduard Klaboch, *Kulturně historická revue Lounského regionu REGIZ* 3, 119, 1996.

22 NpM, přírůstková kniha II, s. 174.

23 NpM, inv. č. 44234–44237.

24 NpM, sbírková dokumentace, složka Antonín Hübsch, Dopis z Okresního vlastivědného muzea Šternberk kurátoru NpM Václavu Šolcovi, 16. 2. 1959.

Obr. 4.4: Nádobý

Keramika; Mexiko, Guadalajara, konec 19. století; inv. č. 44222, 44326, 44221, 44234, 44046

(asi 700–1530 n. l.)²⁵ a 16 kamenných čepelí sekerek.²⁶ Tento soubor získal Hübsch v Panamě mezi lety 1884–1886 zřejmě vlastním sběrem a vykopávkami. Podle dochovaných pramenů keramiku sesbíral v již částečně vyloupených hrobech, z nichž byly dříve vybrány předměty z drahých kovů, hlavně ze zlata (Obr. 4.5).²⁷ Hrobové nálezy zahrnují jednoduché i zoomorfní nádoby

25 Trvání kultury Veraguas (Chiriquí) je ohraničováno lety 500–1500 n. l. Spolu s keramikou byly v hrobech nalezeny také výrobky ze zlata. Vzhledem ke své poloze bývá spojována jak s kulturními vlivy z velkých říší Mezoameriky, tak například s jihoamerickým etnikem Chibcha (Muisca). Václav ŠOLC, *Chiriquí Culture*, Prague 1970.

26 NpM, inv. č. 11731–11879.

27 Václav ŠOLC, *Chiriquí Culture*, Prague 1970, s. 48.